

HISTORICKÁ PENOLOGIE

Vznik a vývoj věznice Vinařice do roku 1989	1
Odkaz Jana Amose Komenského nejen českému školství.....	3
Kapitoly z občanské mravouky	7
Z historie kláštera Sv. Jan pod Skalou	10
Dřevěná erbovní deska – dekorace nebo symbol?.....	14
Návštěva muzea III. odboje a památníku Vojna.	15
Rozhovor s Františkem Zahradkou, kustodem Muzea III. odboje a pamětníkem historických událostí	16
Vzpomínka na Dragulu.....	20
Další jméno na pomníku obětem komunistické zvěle ve Vodňanech	23
Knižní novinky HP III.	23

Vznik a vývoj věznice Vinařice do roku 1989

Věznice Vinařice byla zřízena Tajným rozkazem ministra vnitra (TRMV) č.189/1955 jako samostatné vězeňské zařízení – nápravně pracovní tábor (NPT) dnem 1.11.1955.¹ V místě její dislokace v bezprostřední blízkosti dolu Mayrau se v letech 1945 – 1948 nacházel tábor pro válečné zajatce a retribuční vězně . Po jeho zrušení v roce 1949 byl zde pracovní útvar (PÚ) jako organizační součást věznice Krajského soudu trestního v Praze (pankrácké soudní věznice), který byl od 1.1.1953 do 1.11.1955 podřízen velitelství věznice č.2 Ministerstva vnitra (MV) v Praze – Pankrác.²

Ke zřízení NPT Vinařice došlo na základě usnesení vlády ze dne 25.10.1955 „o učinění i mimořádných opatření k zajištění

pomoci pracovními silami uhelnému průmyslu“, a to po dohodě ministra vnitra s ministrem paliv. Ke splnění citovaného usnesení vlády bylo podle předem schváleného návrhu vybráno 500 vězňů z celé tehdejší Československé republiky.

Do 30.10.1955 bylo v táboře soustředěno již 450 vězňů a dne 31.10.1955 bylo dodáno zbývajících 50 vězňů

Vězni z NPT při práci v dole

¹AMV-P,fond A 6/4-Organizační a vnitřní správa FMV-rozkazy MNB a MV 1951-1970, Tajný rozkaz ministra vnitra č.189/1955, Zřízení nápravně pracovního tábora ve Vinařicích.

² Základní informace o vazebních věznicích a věznicích v ČR, časopis České vězeňství č.4a5/1995,s. 40.

Přehled vězeňských zařízení: Totalita, <http://www.totalita.cz/seznamy/veznice - 03.php>, s. 13

Téhož dne po předběžném školení byli všichni vězni zařazeni na pracoviště dolu Fierlinger ve Vinařicích u Kladna. K naplnění stanovené kvóty muselo být přistoupeno ke zrušení pracovních čet vězňů v zemědělství,

s výjimkou pracovních čet vysílaných do cukrovarů.³

V době zřízení NPT byl celý objekt ve velmi špatném stavu, a proto bylo dohodnuto s Ministerstvem paliv, že důlní závod Fierlinger provede na vlastní náklady veškeré práce spojené s vybudováním potřebného oplocení, dalších prvků technického zabezpečení a vnitřní úpravou, zejména k zajištění ubytování vězňů. Protože postup těchto prací byl zdlouhavý, bylo dnem 28.10.1955 dodáno do tábora dalších 100 vězňů, kteří se podíleli na provádění nezbytných stavebních úprav. Ostatní vězni tak mohli pracovat v podzemí ve třech směnách při dopravě uhlí. Jen velmi málo (cca 20) vězňů bylo vybráno k práci na tzv.předku (čelbě) při těžbě uhlí, kde se používalo důlní střelivo.⁴ Na rozdíl od ostravsko-karvinské uhelné pánve se v kladenských dolech vyskytoval obávaný důlní plyn – metan jen zřídka, což z bezpečnostního hlediska umožňovalo zaměstnávání vězňů.

Činnost NPT upravovala tzv.“ Pravidla denního pořádku“, vydaná rozkazem náčelníka tábora podle Řádu pro NPT MV vydaným ministrem vnitra dne 1.4.1955. Podle tohoto řádu měly být v NPT přísně oddělováni odsouzení za protistátní trestné činy a bývalí příslušníci MV, Veřejné bezpečnosti (VB), prokurátoři a soudci od ostatních vězňů. Prvotrestaní odsouzení za obecně-trestné činy měli být oddělováni od recidivistů a tzv.“kriminelně-banditských živlů“.⁵ Protože první dvě kategorie odsouzených nesměly být umístovány v NPT, zřizovaných při závodech, vyskytovali se v NPT Vinařice jen pachatelé trestných činů obecné kriminality. V rámci tzv.“kulturně osvětové práce“, prováděné „osvětovými pracovníky“ a řízené „politickými pracovníky MV – správy nápravných zařízení“, existoval v NPT Vinařice i hudební zájmový kroužek pro vybrané vězně, který byl nepřesně pojmenován jako „Hudební sbor

TPT(tj. trestaneckého pracovního tábora) Fierlinger“.

Vězeňský hudební kroužek NPT při vystoupení

Dnem 1.3.1961 byl NPT oficiálně přejmenován na Útvar nápravných zařízení (ÚNZ) MV, a to ve smyslu nového Řádu pro výkon trestu odnětí svobody v nápravných zařízeních MV, který vydal ministr vnitra dne 10.1.1961. V tomto řádu je však nadále používán termín NPT k označení táborů a věznic pro výkon trestu odnětí svobody na rozdíl od věznic, určených k výkonu vazby.⁶ Tato změna se v podstatě nedotkla složení vězňů v ÚNZ Vinařice, neboť výše uvedená zásada pro rozmístování vězňů byla dodržována. Nadále se zde nacházeli odsouzení za trestné činy obecné kriminality – kategorie „A“ a existovala vězeňská samospráva, zatímco v jiných ÚNZ u tzv.“třídních nepřítel“ – kategorie „B“ byla samospráva nepřipustná.⁷

S účinností zákona č.59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody dnem 1.8.1965 byl ÚNZ přejmenován na nápravně výchovný ústav (NVÚ) MV a určen k výkonu trestu odnětí svobody pro odsouzené ve II.nápravně výchovné skupině (NVS).⁸ Do této NVS byli rozsudkem příslušného soudu zařazováni prvotrestaní odsouzení za závažnější trestnou činnost nebo za méně závažnou trestnou činnost, pokud se v posledních 10 letech dopustili úmyslného trestného činu. O umístování do jednotlivých NVÚ rozhodoval

³ AMV-K, fond A 2/1, inv.j. 868 – Návrh na poskytnutí pomoci uhelným dolům pracovními silami z řad vězňů, Zřízení nápravně pracovního tábora při dole“Fierlinger“ ve Vinařicích u Kladna – zpráva ze dne 16.11.1955, č.j.: SNZ 00/134/náč.-55.

⁴ Tamtéž

⁵ SÚA, fond SSNV, Řád pro nápravně pracovní tábory MV, NZ – zákl – II-2, k čl.93 TRMV č. 91/55, s.10-11.

⁶ CAVS, fond SSNV, Řád pro výkon trestu odnětí svobody v nápravných zařízeních MV, NZ - zákl- II - 2, k čl.3 NMV č. 3/1961, s.8-9.

⁷ Tamtéž, s.10.

⁸ AMV-P, fond A 6/4- Organizační a vnitřní správa FMV- rozkazy MNB a MV 1951-1970, Rozkaz ministra vnitra č.23/1965 ze dne 15.7.1965, Zřízení Sboru nápravné výchovy, čl.I, odst.1-3.

dispečer správy Sboru nápravné výchovy (SNV)MV, zejména s přihlédnutím ke zdravotní klasifikaci vězňů. Do NVÚ Vinařice byli převážně dodáváni vězni se zdravotní klasifikací „A“, která umožňovala práci v dolech. V 70. letech došlo k postupné asanaci původních dřevěných ubytovacích objektů, které byly nahrazeny zděnými budovami, označenými písmeny: M,L,E,K,O. Byl vybudován nový objekt vězeňské kuchyně a jídelny a na místě někdejšího kinosálu a původní velitelské budovy byla postavena tzv. hospodářská budova. V přední části byla postavena tzv. víceúčelová budova, kde bylo umístěno nové operační středisko, kanceláře vedení NVÚ a společenský sál. Ve smyslu citovaného zákona o výkonu trestu odnětí svobody a Řádu výkonu trestu odnětí svobody v NVÚ, vydaným ministrem vnitra byla prováděna nápravně výchovná činnost (NVČ), která zahrnovala působení stanoveného pořádku a kázně, pracovní výchovu a kulturně výchovnou práci s vězni.⁹ V první polovině 70. let působilo v NVÚ Vinařice 12 vychovatelů,² pedagogové, 2 sociální pracovníce a 1 psycholog. Každý vychovatel měl na starosti 80-100 vězňů. V průběhu 80. let zde vykonávali trest disidenti Petr Uhl a Ota Veverka. V roce 1989 činil celkový počet cca 1000 vězňů, z nichž převážná většina byla zaměstnána na důlních pracovištích. Vězni s neodpovídající zdravotní klasifikací, útekáři nebo nebezpeční pracovali na vnitřních pracovištích NVÚ v kartonážní a strojírenské výrobě. V rámci školského vzdělávacího střediska bylo vězňům umožňováno doplnění základního vzdělání nebo získání určité odborné kvalifikace formou zaučení. V roce 1972 byla zřízena pobočka pro místní výkon trestu (MVT) v Dříní u Kladna, kam byli umísťováni odsouzení za nejméně závažnou trestnou činnost, kteří byli zařazeni v LNVS. Tito vězni většinou pracovali ve Spojených ocelárnách n.p. Poldi – Kladno. V 70. letech bylo v pobočce umístěno cca 300 vězňů a v 80. letech poklesal jejich počet na 200 až 100 vězňů.¹⁰

⁹ CAVS, fond SSNV, Řád výkonu trestu odnětí svobody v NVÚ, RMV č. 32/1965, čl. 15-37, 64-70, 71-76.

¹⁰ Základní informace o vazebních věznicích a věznicích v ČR, časopis České vězeňství č. 4a5/1995, s. 40.

Z historicky významných materiálů uchovávaných ve VS ČR je v Kabinetu dokumentace a historie VS ČR uložena kopie dokumentu o „Zřízení nápravně pracovního tábora při dole Fierlinger ve Vinařicích u Kladna“, který byl nalezen v Archivu MV a dále 2 fotografie dvou vězňů při práci na dole Fierlinger, 1 fotografie vězeňské hudební skupiny NPT při vystoupení, 1 fotografie vězně, který svévolně vyšplhal na komín kotelny NVÚ v 70. letech a fotodokumentace útěku vězně z důlního pracoviště rovněž ze 70. let.

V archivním fondu bývalé správy SNV MV (od roku 1968 v působnosti Ministerstva spravedlnosti - MS), označeném SSNV, který je uložen ve Státním ústředním archivu v Praze se k věznicí Vinařice nachází následující archivní materiál:¹¹

- jednací protokoly z let 1953 - 1965
- základní knihy z let 1953 - 1965
- jmenné seznamy k základním knihám z let 1953-1965
- osobní spisy odsouzených z let 1955 - 1960 i pozdějšího období s trvalou úložností
- peněžní a likvidační listy od roku 1955.

-
Aleš Kýr

Odkaz Jana Amose Komenského nejen českému školství

J.A. Komenský (1592 – 1670), biskup Jednoty bratrské, humanistický filosof a pedagog, který je často nazýván „učitelem národů“, nezanechal svůj odkaz jen českému školství.

Ve svém nedokončeném díle „Obecná porada o nápravě věcí lidských (De rerum humanarum emendatione consultatio catholica)“, sepsaném v roce 1662 v Amsterdamu se obrací ke všem společenským institucím od rodiny až po stát a vyzývá je k účasti na nápravě lidské společnosti. Toto dílo bylo nalezeno teprve v roce 1934 v německém městě Halle, avšak v opisech, což do určité míry zpochybňovalo autorství

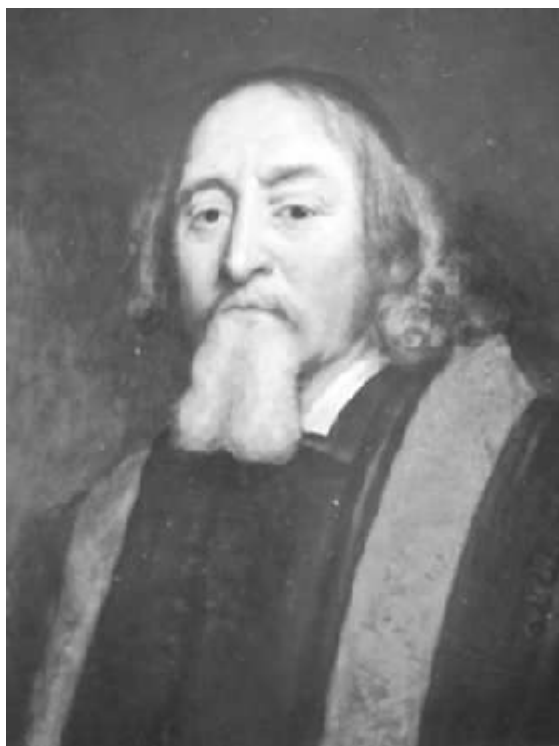
¹¹ CAVS, fond SSNV, Přehled o dislokaci vězeňských zařízení na území ČSR po 9. květnu 1945 do 31. května 1974, č.j.: SSNV 03563/422-73, s. 27-28.

J.A.Komenského.¹² Teprve v roce 1993 byl ve švédském městě Norrköping v knihovně zámku Finspong nalezen rukopis úvodu k citovanému dílu, který podle grafologické expertízy náleží J.A.Komenskému.

Jednotlivé svazky jsou uvedeny následujícími názvy:

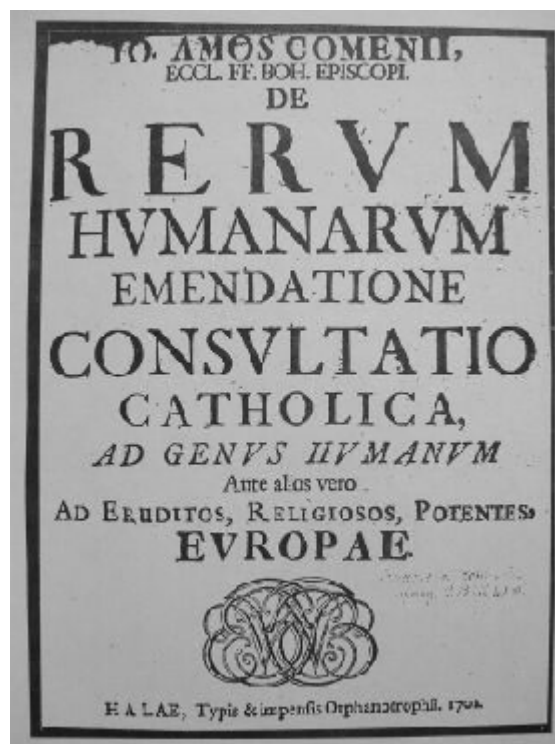
- I. *Všeobecné probuzení* (Panegresia),
- II. *Všeobecné osvícení* (Panaugia),
- III. *Všeobecná moudrost* (Pansophia),
- IV. *Všeobecná výchova* (Pampaedia),
- V. *Všeobecný jazyk* (Panglottia),
- VI. *Všeobecná náprava* (Panorthosia),
- VII. *Všeobecné povzbuzení* (Pannuthesia).¹³

Celé dílo odráží jeho celoživotní snahu o odstranění společenského zla v podobě násilí a válek a mělo obsahovat 7 svazků, z nichž byly dokončeny pouze první 2 svazky.

Jan Amos Komenský

Z dokončených, ale i rozpracovaných svazků jsou zcela zřejmé nejen cíle nápravy lidské společnosti, ale též způsoby a prostředky, jak jich dosáhnout.

Hallský tisk

Následující text je pokusem o zpřístupnění a zprostředkování názorů J.A.Komenského, týkajících se problematiky nápravy a dále o jejich inspirativní rozvedení se zřetelem na využití v kriminologii, penologii a penitenciární nauce.¹⁴

„*Všeobecné probuzení*“ obsahuje výklad záležitostí (věcí), týkajících se lidské společnosti s upozorněním na jejich nežádoucí stav (zkažení) a výzvou k odhodlaní společně řešit (příspět společnou radou) společenské problémy (věci společné). Za základní předpoklad nápravy společnosti je považován spravedlivý (dobrý) společenský řád, který by stanovil rozsah kompetencí (stupňovité uspořádání) a zaručoval koexistenci (pokoj a svornost) všech společenských struktur (rodin, vesnic, obcí a krajů) uvnitř státu.

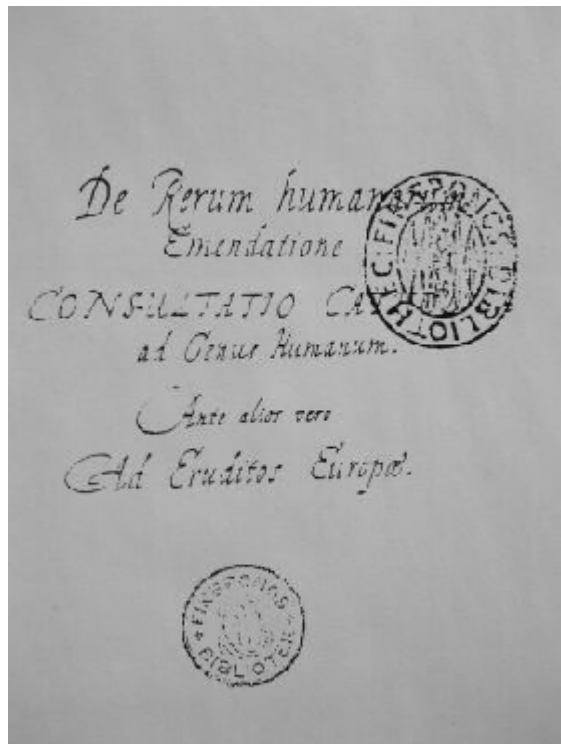
Porušování společenského řádu, který je chráněn zákonem, je nutno trestat a tím zabraňovat páchání trestné činnosti (krotit svévoli lidí zlých). Používání přísných trestů však není postačující: „A přece ani tak nelze všechno zlo a násilí potlačit a tím méně odstranit, což dostatečně dosvědčují žaláře,

¹² Kumpera, J.: Jan Amos Komenský, Uherský Brod, 1987, s. 4-16, 25.

¹³ Karlsson, B.: Finspöngský rukopis Jana Amose Komenského, Brno 2000, s.61-72.

¹⁴ Pozn.: Vedle citace vybraných názorů J.A.Komenského jsou uváděny v závorkách některé původní výrazy a slovní obraty k porovnání s interpretací.

pranýře, šibenice a podobné prostředky, určené ke zvládnutí zločinců a zločinů, které sotva kdy odpočívají“.

Finspongský rukopis

Navíc je upozorňováno na nebezpečí pramenící z možnosti zneužití justičních prostředků jedinci, kteří mají potřebu (pokládají za rozkoš) násilím (podrobovat a drtit) ovládat druhé. K tomu je kladena zásadní otázka, zda je takové používání násilí důstojné člověka: „A jaké jsou to způsoby? Vesměs násilnické: biče, kyje, pouta, žaláře, provazy, meče, atd. Odpovídá to však řádu? Sluší se, aby se takto nakládalo s rozumným tvorem?“¹⁵

Všechny formy donucování od zbavení svobody až po tělesné tresty je třeba považovat za krajní prostředky, relativně účinné, snadno zneužitelné a nedůstojné člověka.

„Všeobecné osvícení“ je jediná cesta vedoucí k nápravě lidstva prostřednictvím všeobecné snahy o dosažení moudrosti (světla mysli), která je připodobňována ke slunci odstraňujícímu temnotu. Zmoudření je prostředkem k polepšení jedinců i vzájemnému porozumění, bez něhož nelze uskutečnit nápravu celé společnosti. Jde o „Prostředek

všeobecný a všem společný, prostředek prostý, sám v sobě důsledný a proto účinný, ale přece nenásilný a vedoucí k dobrovolnosti jednání.¹⁶ Jedině spojenectví moudrých lidí může vést k úspěšné nápravě lidské společnosti.

„Všeobecná moudrost“ vychází z lidské přirozenosti a na základě jednotného chápání pojmů (poznání všem vrozených pojmů), touhy po dobru, vhodných způsobů jednání a prostředků (způsobů a prostředků, jimiž, přizpůsobí-li se náležitě jednotlivým případům, lze předmětů touhy dosáhnout) umožňuje rozlišovat (zřetelně vidět) dobro a zlo a tak dosáhnout dobra a vyhnout se (uniknout) zlu. Zmoudřením lidstva, které předpokládá zdokonalení myšlení (rozumu), dorozumívání (řeči) a jednání, lze dospět ke vzájemné dohodě (všeobecnému souhlasu) a odstranění rozporů na celém světě. Vedle lidského myšlení a dorozumívání je právě svobodná vůle člověka tou nejdůležitější vlastností, která jej odlišuje od ostatních živých tvorů, a proto je třeba věnovat zvýšenou pozornost rozvíjení volných vlastností. Vůle člověka je ovlivňována rozumovým poznáním, ale též jeho city a vědomím mravní odpovědnosti – svědomím: „Vůle má žádosti, které ukazují, co má člověk chtít; city, které pobádají, aby chtěl to, co má; svědomí, které schvaluje, nebo neschvaluje chtěné či nechtěné“. Rozvíjené volných vlastností zahrnuje orientaci tužeb (puďů) na dobro a prostředky (nástroje) k jeho dosažení, dále kritéria rozpoznání dobra a zla a rozhodnost volby. Rozvíjení citových vlastností musí směřovat k prožívání dobra, pravdy a krásy. Z dobra jsou odvozeny tři pocity: „...dobro, je-li přítomno působí radost; je-li budoucí, naději; je-li minulé veselí“. Ze zla jsou odvozeny rovněž tři pocity: „Budoucí zlo působí strach a stud; přítomné smutek a zmatek; minulé lítost a bolest, soucit nebo škodolibost.“ Za smíšený cit je považován hněv jako touha po pomstě, který: „...vzniká z bolesti a radosti“.¹⁷ Lze shrnout, že ke zmoudření vede získávání vědomostí jen se současným rozvíjením volných a citových vlastností.

¹⁵ Komenský, J.A.: Obecná porada o nápravě věcí lidských, H-66, in: Vsetečka, J.: Všenáprava obrazem, Praha 1987, s.23,42,54..

¹⁶ Komenský, J.A.: Obecná porada o nápravě věcí lidských, H-66, in: Vsetečka, J.: Všenáprava obrazem, Praha 1987, s. 60,62.

¹⁷ Tamtéž, s.74, 76, 78, 88, 100, 104.

„*Všeobecná výchova*“ je definována dostupností, rozsahem a hloubkou vzdělání s cílem zajistit co nejširší přípravu člověka na život ve společnosti, získáním potřebných znalostí, dovedností a osvojením mravních zásad: „...aby se každému dostalo uceleného vzdělání, aby byl správně vycvičen nikoli jen v jediné věci, nebo několika málo, nýbrž ve všech, které dovršují podstatu lidskosti, aby dovedl vědět pravdu a nezavádět se klamem; milovat dobro a nedat se zavádět zlem; konat, co máme konat a nepřipouštět, čemu se máme vyhýbat; moudře mluvit o všem se všemi, když je třeba, v ničem nebýt němý.“ Spolehlivou zárukou účinnosti výchovně vzdělávacího procesu je dobrovolný přístup vychovávané osoby k výuce. Dobrovolnost vychovávané osoby lze získat přesvědčením (nadějí), že se naučí něčemu novému, vlnným a příjemným vyučováním, průkaznou argumentací (otevřeným a neklamným dokazováním), pěstováním vlastního názoru, vlastní vůle, vlastní zkušenosti (vlastními zkouškami a pokusy) a vlastního hodnocení přínosu výuky (až žák uzná, že je už ve všem uspokojen).¹⁸ V těchto intencích by měl být výchovně vzdělávací proces spíše dialogem, než monologem seabemoudřejšího učitele. Zájem vychovávané osoby o vyučování je možno dosáhnout jen tím, že jí nasloucháme, povzbuzujeme a za příkladné výsledky odměňujeme pochvalou.

„*Všeobecný jazyk*“ lze chápat jako ideální prostředek k překonání komunikačních bariér v důsledku jazykových odlišností, ale i jako návod ke sjednocení významů používaných slov v rámci jednoho jazyka: „Řeč necht' souhlasí s rozumem jak mluvícího, tak naslouchajícího. Mluvícího, aby nevyjadřoval něco jiného než cítí, poslouchajícího, aby se to hodilo k jeho chápavosti. Jinak budeš mluvit marně.“¹⁹ Nejprve je třeba druhému porozumět a teprve potom jej lze vychovávat, neboť výchova předpokládá dialog srozumitelný oběma stranám. Neúčinnost výchovného působení může pramenit právě z nedostatečně srozumitelné komunikace, a to nejen pokud jsou osoby, předměty, vlastnosti a činnosti nejednotně nazývány nebo označovány, ale též nejednotně vysvětlovány a interpretovány. Jak

rozdílně lze interpretovat pojmy: pravda, právo, spravedlnost a svoboda, jejichž správné pochopení má nemalý význam v nápravě pachatelů trestných činů.

„*Všeobecná náprava*“ se týká uvedení veřejných záležitostí do žádoucího stavu prostřednictvím předchozích přístupů (dobrodiním všech předešlých nauk) k problematice nápravy lidské společnosti. Je třeba vycházet z předpokladu, že člověk je v podstatě dobrý, jinak by náprava neměla smysl, neboť: „Náprava je uvedení dobré věci, propadající zkáze, v původní stav.“...“Věc, která sama v sobě není dobrá, zasluhuje spíše zkázy než nápravy.“ V procesu nápravy lze rozlišit tři složky, a to objekt (předmět) nápravy, subjekt (činitel) nápravy a prostředek nápravy. Objekt nápravy může být jednotlivec nebo skupina, společenské instituce i společenský řád. Subjektem nápravy je ten, kdo disponuje znalostmi, možnostmi a má pevnou vůli napravit nežádoucí stav: „Znát, moci, chtít. Odstraň jen jedno z toho, náprava nepůjde.“ Prostředkem nápravy je nástroj, jehož pomocí lze dosáhnout žádoucí změny objektu nápravy. Jeho účinnost spočívá v odstranění příčiny poruchy, uvedení do žádoucího stavu a ustálení změny: „Neodstránil se příčina zla, neodstraní se zlo. Neobnoví-li se pravá forma, není žádná náprava. Jestliže se pevně neustálí, co je už napraveno, porucha se velmi snadno vrací.“ Náprava musí sledovat funkčnost celku, komplexní přístup a odstranění hlavních příčin nežádoucího stavu: „Napravovat část, je-li porušen celek, znamená nenapravit nic.“...“Mezi více porušenými částmi napravovat jen některé, znamená nenapravit nic.“...“Napravovat méně důležité části, jsou-li porušeny hlavní, znamená nenapravit nic.“²⁰ Náprava je cílevědomá a systematická činnost, jejíž úspěšnost je závislá na stupni narušení objektu nápravy, na úrovni odbornosti, kompetence a motivace subjektu nápravy a na účinnosti použitých prostředků nápravy.

„*Všeobecné povzbuzování*“ je určeno všem, kteří jsou schopni podílet se na uskutečňování nápravy lidské společnosti na základě předchozích doporučení (kteří mohou

¹⁸ Tamtéž, s.168, 198.

¹⁹ Tamtéž, s. 146

²⁰ Komenský, J.A.: Obecná porada o nápravě věci lidských, H-66, in: Všeťečka, J.: Všenáprava obrazem, Praha 1987, s.217,218,220.

mít nějakou účast k provádění rad světu tak spásonosných). Povzbuzovat znamená podněcovat (dohánět určitými podněty) k odvaze, činnosti a vytrvalé práci ty, kteří mají potřebné znalosti k řešení problému, ale přesto jsou nerozhodní (kdo již ví, co je třeba činit, ale přesto váhá). Povzbudivým podnětem je uvedení závažných důvodů (vážné příčiny) k iniciativnímu (horlivému) provádění nápravné činnosti. Povzbuzování subjektů nápravy je nezbytné, neboť náprava, jejímž výsledkem má být nová kvalita, naráží na konzervativní postoje, zejména v prostředí, kde se má uskutečnit: "Neboť svět si zvykl do té míry dávat přednost věcem navyklým před lepšími, že lidé spustí obyčejně poplach, kdykoli se nabízí trochu nového světla nebo nové pravdy.". Nesnadnost a nejistý výsledek nápravné činnosti, často vedou k postupné ztrátě aktivity a iniciativy subjektů výchovy. Proto je třeba pěstovat zdravý pedagogický optimismus a k nápravě přistupovat jako lékař k léčbě: "Teprve jestliže všechno zkusíme a nedosáhneme tak vysokých cílů, budeme omluveni; neboť lékař teprve tehdy, když vykonal všechno, aby uzdravil, dostal své povinnosti."²¹ Povzbuzování výchovných pracovníků je motivujícím připomenutím povinností a poslání, uznáním náročnosti práce a posilováním sebedůvěry a naděje na úspěch.

Z koncepce "Obecné porady o nápravě věcí lidských" je možno odvodit metodologické zásady, které jsou nezbytné k odstraňování kriminality a snižování recidivy pachatelů trestné činnosti:

1. Aktivace všech subjektů nápravy schopných čelit kriminalitě a recidivě na úrovni opatření k předcházení trestné činnosti, nápravě pachatelů ve výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění z výkonu trestu (všeobecné probuzení).

2. Orientace všech subjektů nápravy v problematice kriminality a recidivy pachatelů trestné činnosti z hlediska jejich podmínek, příčin, projevů a následků (všeobecné osvícení).

3. Univerzalizace působení všech subjektů nápravy se zaměřením na

cílevědomou a systematickou přípravu vězňených pachatelů trestných činů k začlenění do občanské společnosti (všeobecná moudrost).

4. Instrumentalizace zacházení s vězňenými pachateli trestných činů prostřednictvím souboru výchovně vzdělávacích a terapeutických metod, forem a prostředků k doplnění a rozšíření jejich vzdělání (všeobecná výchova).

5. Komunikace mezi subjekty nápravy a pachateli trestných činů se zřetelem na vzájemné porozumění a pochopení v procesu nápravy (všeobecný jazyk).

6. Integrace společnosti snižováním kriminality a recidivy pachatelů trestných činů v důsledku úspěšného průběhu procesu nápravy (všeobecná náprava).

7. Motivace subjektů nápravy k zamezování jejich rezignace na nápravu pachatelů trestných činů v důsledku obtížnosti a nejisté výslednosti nápravy (všeobecné povzbuzení).

Z uvedeného vyplývá, že při řešení soudobých sociálně patologických jevů se můžeme nechat inspirovat přístupem J.A.Komenského k předmětu a způsobu nápravy lidské společnosti. Z jeho odkazu může čerpat i české vězeňství.

Aleš Kýr

Kapitoly z občanské mravouky

Lidstvo prodělalo od svého počátku úžasný vývoj, který však nepostupoval vždy stejnoměrně a vyrovnaně v oblasti materiální duchovní a technické a také ne vždy ku prospěchu lidstva. Zdálo by se, že to, co člověka činí člověkem, a co jej odlišuje od ostatního tvorstva je věčné a neproměnlivé v čase. V tom se však právě člověk moderní doby odchýlil snad nejvíce od prvotních zásad. Jakmile lidského ducha ovládli různí manipulátoři a vulgární materialisté, bylo veta po prvotní, prosté, ale přece jen pravé a přirozené lidské morálce, která sice nebyla tak široká jak dnes požadujeme a jak si ji

²¹ Tamtéž, s.289,290.

představujeme, ale tehdejšímu člověku a době plně postačovala.

Zánik této původní, po staletí respektované mravouky je většinou dílem různých ideologických a náboženských manipulátorů, kteří se specializovali na kompilaci starých morálních zásad a tzv. nové morálky. Každá ideologie si podržela několik základních pravidel lidskosti, ale zároveň je obklopila množstvím vymyšlených mravních a ideologických příkazů, jež sice nebyly prospěšné jednotlivým lidem, ale vyhovovaly potřebám a byly prospěšné té či oné politické straně, církvi, nebo národní jednotce. Tak je možné si ověřit, že v ideových programech a naukách jsou vedle dobrých mravních příkazů i příkazy nemravné. Všichni zakladatelé ideologií a náboženství vycházejí z původních základních mravních zásad a různí se jen hloubkou a šířkou svého mravního názoru, případně akcentem kladeným na vybrané ideové pojmy. S těmito novými proroky a vůdci proto sice vznikaly nové světové názory, nové politické strany, nové církve, ale nikoli nová mravnost.

Všechny ideové nauky jsou dílem lidským, proto mají lidské přednosti, ale hlavně vady. Jejich nedokonalost pochází z toho, že se sice dovolávají nějakém stranické, či náboženské morálky, nicméně člověk je u nich až na druhém místě.

Vraťme se však k člověku. Člověk je tvor společenský a jeho povinností je, aby svůj úkol, nebo úděl, který mu je na zemi dán provedl podle svých sil co nejdokonaleji. Mezi lidmi nesmí být vyvolení ani zavržení. Jsme všichni plnohodnotní lidé, a jsme stejnou měrou připoutáni a závislí na zemi a na vzájemném spoluzití. Máme stejné bolesti a radosti. Proto jakékoli formy rasové, náboženské a ideologické diskriminace jsou jen různými formami nenávisli, která má svůj původ v nedokonalosti.

Mravní stav lidstva, zvláště v průběhu světových válek, zejména však po nich svědčí o všeobecném hlubokém úpadku mravnosti. Jestliže lidstvo pokročilo v otázkách vědeckých a technických až na ten stupeň, jaký dnes vidíme, je to zásluhou vědy samotné a jejích průkopníků. Jestliže však lidstvo po mravní stránce kleslo, je to vinou těch, kteří lidstvo k mravnosti vedli, nebo lépe řečeno, vésti měli, ale kteří zklamali.

V minulosti bylo lidstvo konfrontováno s názorem, že mravnost je vlastně náboženství. Mravnost není náboženství a náboženství není mravnost – jak praví Masaryk. Z tohoto důvodu důsledně odlučujeme morálku od náboženství, třebaže náboženství mělo a dosud má na vývoj

morálky veliký vliv. Potřebujeme občanskou morálku, která může lidstvo sjednotit, umravnit a omezit zlo, neboť směřuje k člověku, lidstvu a lidství. Její odměna je stejně jako trest - zde na zemi. V tom je její přednost před morálkami náboženskými, v tom je ale také její oprávněnost. Je to mravouka přirozená, vyrostlá z lidských bytostí, z jejich bídy a bolesti, nezkažená tzv. velkými dějinami, ani jednotlivými lidmi. Říkáme, že člověk má práva a povinnosti, ale i právo je povinností.

Tyto povinnosti lze rozdělit do tří oblastí:

Povinnosti k sobě

Povinnosti k bližnímu

Povinnosti k národu, vlasti a státu

POVINNOSTI K SOBĚ **Cit povinnosti**

Z mravních citů, které provázejí jednotlivé okamžiky mravního života jsou nejdůležitější cit povinnosti a cit spravedlnosti.

„Jen ten zasluhuje svobodu, kdo zná povinnost,“ praví Eckardt. Víím a musím vědět, že musím plnit mravní zákon. Plnění tohoto zákona je ovšem často velice těžké, protože odporuje našim vášním a návykům. Ale odedávna bylo snahou nejlepších lidí, aby byl mravní zákon plněn.

Obec i stát užívaly a užívají tresty, aby viníky přinutily dodržovat obecná pravidla, normy a zákony. Nejdůležitější je ovšem výchova v rodině a ve škole, jež má přizpůsobit dětskou vůli, aby tomuto zákonu povinnosti uvykla. Zvyk působí, že později dítě necítí pouta mravního zákona. Ve většině případů je to však bázeň, jež nutí člověka k mravní závaznosti.

Bohové byli odedávna lidstvu nejvyšší autoritou, věřící člověk se neodvažoval nezachovávat jejich mravní zásady, neboť věřil, že všudypřítomná, vševědoucí bytost je také všemohoucí a nelze ji proto oklamat. Náboženství mělo proto v mravním ohledu ve vývoji lidstva velký význam, protože nutilo jednotlivce zachovávat mravní „božské“ příkazy po celý jejich život. Toho použil i stát, jenž se často opřel o tento náboženský vliv. Proto je možné v mnoha kulturách spatřit stát a církve v úzkém spojení, někde dokonce byl panovník zároveň i nejvyšší hlavou církve.

Církve vyžadovala především bezmeznou poslušnost, to byla její nejdůležitější mravní zásada. Této poslušnosti se dosahovalo buzením bázně. Ale bázeň před bohem je nejmenší a

nejnižší forma mravnosti. I lidé nábožní jsou zločinci. Církev se často snaží působit v tom duchu, že člověk, který nemá víru v boha je nemravný. Vidíme však, že lidé bez víry v nadpřirozené bytosti mohou být nejvýše nemravní.

Cit mravní závaznosti, jak jej chápeme dnes vyvěrá z něčeho zcela jiného, než je víra v boha. Místo boha, jenž dával kdysi mravní příkazy, nastupuje autorita vnitřní – mravní přesvědčení. Mnohému lze utéci, ale nitro nemůžeme utišit ničím. Vnitřní autoritě nelze utéci. Je nám neustálou pobídkou i výstrahou, učitelem, rádcem i vychovatelem. Dobrý člověk zachovává věrnost svému vlastnímu přesvědčení, snaží se ve svém jednání zachovat vnitřní pravidelnost (nikoli jako dříve vnější) – tedy zásadovost. Mezi někdejšími citem poslušnosti a našim citem povinnosti je ohromný rozdíl. Člověk chápe, že pokud jedná podle mravních zásad, je to k jeho prospěchu a že nemá k dispozici jinou cestu, chce-li zachovat sám sebe, chce-li si vážit sám sebe. Mravnost je vlastně uvědomování si podmínek kvality života, člověk musí být mravný, aby mohl kvalitně žít. Člověk se stává sám sobě autoritou. Svědomí je zažitá vzpomínka na pravidlo, jež nedovoluje jednat jinak. Člověku, který jedná mravně z vlastního přesvědčení, splývá pak vjedno s jeho přesvědčením.

Naše mravnost tedy nepochází z bázně, nýbrž z vědomí povinnosti. Citu povinnosti je schopen jen člověk opravdu mravný, Cit povinnosti je zároveň také požadavkem kulturním a sociálním, aby ho byl schopen každý člověk. Smysl pro povinnost musí být v nás vychováván již od raného mládí, neboť i tento smysl pro povinnost je povinností. Důsledné plnění povinností, důsledné konání podle mravních zásad je ctnost.

Cit spravedlnosti

Druhým mohutným projevem mravního života je cit spravedlnosti. Také tohoto citu je schopen jen mravný člověk. Požadavkem lidskosti však je, aby ho byl schopen každý člověk. Dnešní společnost bohužel nezná zpravidla ryzí cit spravedlnosti, neboť spravedlnost je nepřítelem násilí. Náš veřejný život je založen na násilí nejrůznějšího druhu. Na každém kroku vidíme projevy nespravedlnosti : ve škole, v úřadech, v životě i ve společnosti, mezi jednotlivci i národy, vidíme nespravedlnost národní, mezinárodní, politickou i obchodní.

Spravedlnost je jen jedna pro všechny lidi, nesmí být slepá, musí být opravdu regnorum fundamentum,²² ale musí být také civium dux.²³ Pokud nebude naprostá spravedlnost (bez přívlastků) mezi lidmi, potud jsou marné všechny naděje na obrodu lidstva. Každý z nás proto musí být vychováván v zásadách přirozené morálky, tedy v zásadách pravé lidskosti. Jen takový člověk má čistého ducha. Člověk čistého ducha neposkvrní své srdce ani myšlenkou, neboť lze vraždit také myšlenkami. I v myšlenkách lze hřešit proti mravnímu zákonu. (Lidé přejí svým bližním vše nejhorší, jejich přání se zesilují a materializují a vedou často ke zlým skutkům) Cesta člověka čistého srdce povede k nejvyšším metám: k ideálu dobra, krásy, a pravdy.

Dobro

Dobro je mravní ideál, je ideálem životního štěstí a v jeho znamení se musí dít veškerá hmotná i duševní práce. Člověku není vrozené, aby znal dobro. Pokud jej poznal, ještě to neznamena, že jej miluje. Ale jakmile jsme dobro poznali, svědomí nás nutí, abychom je milovali.

„Přátelé moji drazí,“ napomíná nás Dostojevský, „především buďme dobří, pak čestní, pak budeme mít soucit k sobě vespolek. Ach přátelé moji milí. Nebojte se života. Jak krásný je život, vykonáš-li něco dobrého a spravedlivého.“ A čínský filosof Lao-tse praví: „Vědí-li všichni pod nebem, že dobré je dobré, pak nedobré je v koncích.“

Dobro je představa o tom, co a jak má být v souladu s harmonií všehomíra. Ovšem konat musíme nejen to, co je dobré jenom pro nás, nýbrž to, co je dobré pro všechny lidi. To je absolutní dobro. „Jednej tak, aby tvé jednání mohlo být zásadou pro veškeré lidské jednání,“ praví Kant.

Pojem dobra byl a je v různých dobách různý, ale lidská společnost si vytvořila určité představy o tom, čím má být. Prostým příkazem těchto představ je křesťanské: „Co nechceš aby ti činili druhí, nečiň ty jim.“ Mravnost je snaha po společném ideálu dobra. Mravnost je jev čistě lidský, společenský. Je to poměr člověka k člověku. Bez mravnosti člověk nemůže žít ve společnosti. Dobré a mravní jsou totožné pojmy. Konat dobro musím proto, že je to moje povinnost, ne proto, že za to budu někdy odměněn. Chci-li být dobrým, tedy mravním člověkem, musím jít cestou, která k tomuto dobru vede. Kdyby

²² základ státu

²³ vůdce pro praktický život

náboženství bylo touto jedinou cestou, pak by národy věřící v boha byly nejlepšími národy. Dějiny lidstva nás však přesvědčují o opaku.

Krása

Co je dobré, může, ale nemusí být současně i krásné. Krása je fyzická a duševní. Estetické hodnocení věcí není vždy a všude stejné. Chceme-li však dospět k ideálu krásy, musíme k tomu vychovávat děti i sebe. Krása je ideálem uměleckého tvoření. Umělecká výchova musí tedy být v naší výchově na předním místě. Smysl pro krásu musíme pěstovat u dětí již v jejich útlém věku, neboť krása jako ideál zušlechťuje našeho ducha. Proto lze snadno pochopit, jak škodlivě, rušivě, nebo nemravně působí na lidského ducha nepřirozené scény, destruktivní obrazy, a prezentace samoúčelného násilí. Ideál krásy se mění podle okolností, vyvíjí se spolu se společenskou realitou. Proměnlivost podmínek estetického hodnocení se nazývá vkus. Vkus je schopnost konat estetické soudy, je to schopnost rozeznávat krásné od nekrásného. Opakem toho je nevkus. Příroda je přirozenou pokladnicí krásy. Proto by lidé které chceme vychovat ke krásě, měli chodit často do přírody, kde mohou vysledovat její harmonii a velkolepé projevy krásy. V přírodě je možné nalézt základní prvky veškerého umění: zpěvu, hudby, malířství i sochařství. Musíme se ovšem umět v přírodě kolem sebe dívat, abychom její krásu poznali, a k tomu musíme být vychováni.

Krása, jak již bylo řečeno, je dávným ideálem uměleckého tvoření. Protože umění může ukazovat lidstvu ideál, má ve výchově velký význam. O jeho uskutečnění bychom se měli snažit. Krása je v umění prostředkem, jímž se lidstvo získává pro nějakou dobrou, očistnou, pokrokovou myšlenku. Kouzlu krásy nemůže nikdo odolat, a pravé umění je tedy schopno lidstvo povznášet prostřednictvím krásy, je schopno zušlechťovat jeho myšlení i konání. Mistrné vyličení nebo zobrazení zlých činů, k nim může vzbuzovat odpor, a z odporu vzniká snaha po dobru a nápravě. Proto také např. systém specializovaného zacházení umožňuje odsouzeným styk s uměním, umožňuje jejich uměleckou tvorbu, a pořádá pro ně rozmanitá umělecká vystoupení. Dobro a krása, ideál dobra a krásy se od sebe nedají odloučit. Co je nanejvýš dobré, je také nanejvýš krásné a v tom tkví dokonalost.

Pravda

Mravnost se zakládá na pravdě. Pravda je shoda myšlenky se skutečností. Každý z nás se musí snažit, aby rozpoznal pravdu. Mluvme-li, píšeme-li něco, mluvmé a píšme pouze pravdu zvláště ve vztahu k dětem. Dítě věří všemu, protože se o pravdivosti zpravidla nemůže přesvědčit. Snaha po pravdě pramení z nejušlechtilejších lidských snah. „Chtít nalézt pravdu, je zásluhou i když bloudíme,“ praví Lichtenberg. Cit pravdy, který člověku dává směr jeho života a mravní základ jeho povahy se týká přirozeně jen pravdy věcné. Pravda je nezbytnou podmínkou životních snah vůbec a nemůže být od pojmu dobra odloučena. Všechno naše myšlení má být pravdivé, má odpovídat skutečnosti. Člověk nadšený pro pravdu pro ní dovede obětovat vše, i svůj život (Jan Hus). Rozeznat pravdu je důležitým praktickým požadavkem, ať už je to pravda ve vědě, umění, nebo životní pravda. Cit pravdy je hluboko uložen v lidské bytosti a z této hloubky pramení jeho síla, jež se může stát i vášní. Čím hlouběji v nás tkví cit pravdy, tím větší nenávisť máme k nepravdě, klamu a lži. Člověk se má svým jednáním jevit takovým, jakým je ve skutečnosti. Naše jednání musí být v souladu s našim myšlením a cítěním, to je mravní opravdovost, a ta je neklamnou známkou mravního charakteru. Proto nenávidíme pokrytectví, i když je užitečné a nevymyká se z rámce mravních příkazů. Proto nemáme úctu k osobám, které vstupují do politických stran pouze z prospěchu a nikoli z přesvědčení. Proto cítíme odpor k těm, kteří zůstávají v církvích z pohodlnosti, nebo do nich vstupují jako bezvěrci z módy. Všechno na čem člověk zakládá své blaho se má zakládat na pravdě. Pravdu nelze oklamat a pravda také neoklame nás.

Eduard Vacek

Literatura

F. Brentano: O původu mravního poznání
J. Hofman: Rukověť občanské mravouky
Velký sociologický slovník, Dějiny filosofie

pokračování

Z historie kláštera Sv. Jan pod Skalou

Jedním z církevních objektů, které byly v minulosti využívány pro účely vězeňství, je i bývalý benediktýnský klášter sv. Jan pod Skalou. Nachází se ve stejnojmenné

obci nedaleko města Berouna, v přírodní rezervaci Český kras a svou historii počíná již od konce 9. století, kdy se ve zdejších travertinových jeskyních usadil poustevník Ivan²⁴. Dnes je v tomto místě registrováno celkem 14 státem přísně chráněných historických památek, které zejména v období totalitního režimu značně utrpěly. K nim patří i zmíněný klášter s kostelem sv. Jana Křtitele pod Skalou, místo opředené legendami a známé poutní místo, ale i místo v nepříliš dávné minulosti přísně utajované a střežené.

Sv. Jan pod Skalou

Z tisícileté historie kláštera si ve stručnosti připomeneme některá důležitá fakta. Jeho vznik se datuje od 11. století, kdy zdejší kapli, jeskyni s poustevnou a hrob sv. Ivana daroval kníže Břetislav I benediktýnskému klášteru na Ostrově²⁵. Ostrovští mniši zde

²⁴ Pozn.: Sv. Ivan - první český křesťanský poustevník, uctíváný jako svatý. Podle pověsti byl charvátským velmožem, synem slovanského knížete Gostimila (v srbochorvatštině Ivan =Jan, odtud název místa). Žil na konci 9. století, vzdal se světského života a usadil se v jeskyni ve zdejších travertinových skalách.. Legenda mimo jiné vypráví o zjevení sv. Jana Křtitele, který daroval Ivanovi dřevěný kříž k vymýtání zlých duchů a o setkání poustevníka s knížetem Bořivojem, jenž nechal po jeho smrti postavit na místě setkání kapličku. Ostatky sv. Ivana byly za opata Víta Hifftila r. 1584 znovu nalezeny a vyzvednuty. Od této doby započala tradice slavných svatojánských poutí.

²⁵ Pozn.: Ostrovský benediktýnský klášter – v pořadí třetí nejstarší klášter na území dnešních Čech, založený za knížete Boleslava II a po jeho smrti dokončený za Boleslava III. Stával na ostrově u Davle, nad soutokem řeky Vltavy se Sázavou. Mniši přišli na Ostrov z bavorského Niederaltaichu,

zřídili nejprve svůj pobočný klášter, roku 1310 probošství a od roku 1517 opatství. Klášterní komplex v době husitské i za třicetileté války značně utrpěl a byl znovu postupně budován v 17. a 18. století. Dnešní podoba areálu pochází právě z této obnovené výstavby. Z původních nejstarších staveb se dochovala jen věž kostela. Roku 1661 byl na místě starého kostela, tzv. Hazemburského, vystavěn nový, velký barokní kostel sv. Jana Křtitele²⁶ a po jeho dostavbě se začal postupně stavět konvent kláštera. Práce byly dokončeny roku 1731.²⁷ Za vlády císaře Josefa II byl klášter, tak jako mnoho jiných v té době, 17. listopadu 1785 zrušen a jeho majetek v roce 1789 rozprodán v dražbě.²⁸ Budovy byly postupem času využívány k průmyslové výrobě jako koželuzna, přádelna nebo papírna a letech 1904-1912 dokonce jako moderně vybavené lázně.²⁹ V roce 1914 koupil klášter církevní řád Školských bratří a zřídil zde učitelství, který fungoval až do roku 1942, kdy byl za nacistické okupace zrušen. Krátce po válce ho potkal stejný osud, jako řadu dalších církevních objektů, postupně byl využíván pro potřeby Ministerstva národní bezpečnosti (dále

pod vedením opata Lamberta. Součástí značného klášterního majetku bylo i pozemkové vlastnictví ve Sv. Janu pod Skalou. Když byl domovský klášter husity dobyt a zničen., přesídlují mniši r. 1517 nastálo do Svatojánského kláštera.

²⁶ Pozn.: Projekt kostela vypracoval italský stavitel Carlo Lurago. Mohutná stavba však byla postavena na měkkém a vlhkém podloží bývalého potoka, což způsobilo její sesedání a musel být v roce 1711 přestavěn pod vedením stavitele Kryštofa Dientzenhofera.

²⁷ Pozn.: Konvent kláštera započal stavět opat Matěj Ferdinand Sobek z Bilenberku a dostavěn byl za opata Aemiliana Koterovského vnějšími úpravami na přední straně kláštera. Významnými místnostmi kláštera jsou refektář a prelatura, bohatě zdobené barokními freskami a unikátními plastikami a dále bibliotéka, pocházející z let 1764-66, kterou vyzdobil malbami Johann Spitzer, dnes však již nezachovanými.

²⁸ Pozn.: Prvním majitelem se stal hrabě Jan František Sweerts-Sporck (Špork), dalším rytíř Joachim ze Schirdingu a později šlechtická rodina Bergerů.

²⁹ Pozn.: Zdejšímu prameni byla přisuzována léčivá moc. Voda byla uměle nasyčovaná oxidem uhličitým a prodávána pod značkou Ivanka. Pro malé léčebné účinky pramene však lázně brzy zanikly.

jen MNB), Ministerstva spravedlnosti (dále jen MS) a Ministerstva vnitra (dále jen MV).

Z výše uvedeného je patrné, že v dějinách benediktýnského kláštera se střídala období rozkvětu i úpadku. Ke smutným kapitolám jeho existence patří i doba, kdy byl využíván pro účely vězeňství, oblast donedávna utajovanou a veřejnosti prakticky neznámou. Zpřístupněním archivních dokumentů a jejich odtajněním se daří postupně ji zdokumentovat a zveřejňovat.

Bývalý klášter sv. Jan pod Skalou byl využíván jako vězeňské zařízení v letech 1949-1955. Co tomu předcházelo? Po únoru 1948 představovala církev prakticky jedinou složku společnosti, která zůstala nepodřízena komunistické moci a proto již dne 13.7.1949 jednala tzv. církevní šestka ÚV KSČ ve složení A. Čepička, V. Široký, V. Kopecký, V. Clementis, J. Hendrych a Z. Fierlinger o provedení soupisu všech klášterů za účelem jejich dalšího využití. Bylo konstatováno, že klášterní objekty jsou nedostatečně využívány, že je třeba snížit jejich počet a soustředit příslušníky jednotlivých řádů do jednoho nebo více objektů podle potřeby. Dále provádět psychologickou přípravu obyvatelstva za pomoci kampaně o zvyšování bytové tísně, prázdných řeholních domech a zahalečství v kláštorech, včetně veřejného projednávání procesů proti řeholníkům. K zásadnímu řešení byla připravena tzv. „akce K“, zaměřená na likvidaci řeholních řádů a kongregací. Tento úkol připadl formálně Státnímu úřadu pro věci církevní, avšak hlavním činitelem, který celou akci zajišťoval a prováděl (od dubna do září roku 1950), byla Státní bezpečnost (dále jen StB). Na této činnosti se aktivně podíleli příslušníci Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB). Bylo zrušeno celkem 28 mužských klášterů a k izolaci nepohodlných řeholníků a kněží byly zřízeny internační a centralizační kláštery, v nichž byl zaveden vězeňský režim.³⁰ Volné klášterní objekty využila lidová správa pro útulky, internáty, učiliště, ale především jako tábory nucených prací (dále jen TNP). To byl případ i kláštera sv. Jan pod Skalou.

Objekt byl na dobu neurčitou v pronájmu MV (roční nájemné činilo 68.198 Kč a bylo placeno provinciálu kláštera v Praze-Bubenči, Peleova ul. č.15), které v něm zřídilo (od května 1950 pak v působnosti MNB) ke

zvýšení vězeňské ubytovací kapacity dne 1.10.1949 TNP (kraj Praha, okres Beroun, železniční stanice Vráž u Berouna, č. 662).³¹ Osazenstvo bývalého učitelského ústavu - 6 přestárých, práce neschopných bratří bylo dočasně ubytováno v bývalém mlýně (čp. 16), který byl rovněž majetkem kláštera a v květnu 1950 pak převezení k internaci. Představený kláštera p. Jan Janat byl určen k internaci do kláštera v Želivě, řeholníci Otakar Jiříkovský, Josef Rozsmann, František Rektoris, Karel Walisch a Karel Homola k centralizaci do kláštera v Oseku.³² V TNP byli věznění tzv. třídní nepřátelé na základě rozhodnutí tříčlenných komisí krajských národních výborů podle zákona č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce ze dne 25.10.1948 a jeho činnost obecně upravoval Prozatímní ústavní, kázeňský a výchovný řád pro TNP, vydaný MV pod č.j.1620/19-18/11-1948-III/6a.³³ Do TNP sv. Jan pod Skalou byli zařazováni muži se zdravotní klasifikací „A – mladší /ML/, tj. osoby fyzicky zdatné a zdravé, schopné těžší práce v hlubinných dolech apod.“ ze všech krajů v Čechách. V roce 1949 se zde nacházelo 27 osob.³⁴ Po reorganizaci TNP v prosinci 1949 sloužil sv. Jan pod Skalou od 1.1.1950 též jako sběrný tábor pro mladé muže /ML/ v rámci krajů Praha, České Budějovice a Plzeň.³⁵ 1.7.1950 se zde nacházelo 370 chovanců, které střežilo 9 příslušníků SNB.³⁶ Za výkon služby odpovídal velitel tábora, od 7.10.1949 to byl vrchní strážm. Antonín Kostřáb.³⁷ Jako TNP však nefungoval dlouho, neboť následkem trvalého poklesu zařazovaných osob bylo v průběhu roku 1950 přikročeno k rušení některých TNP. Podle výnosu MNB ze dne 6 prosince 1950, č.j. 733/12 taj.006-1950 byl dnem 31.12.1950 TNP

³¹ SÚA, f. Státní památkové správy (SPS), karton 543, Zpráva o situaci kláštera ve Sv. Jáně p./Sk. ONV v Berouně, č.j. 374-10-I-50/3 ze dne 10. 1.1950.

³² Tamtéž.

³³ SÚA, f. SSNV, sv. 43/1.

³⁴ SÚA, f. SSNV, TNP 43/1, Situační zpráva o TNP za rok 1949 ze dne 10.1.1950, Statistický přehled o zařazených osobách ve všech TNP, příloha k č.j. 1026 taj/50-TNP/006.

³⁵ Tamtéž, č.j. 1026 taj/50-TNP/006.

³⁶ SÚA, f. SSNV, sv. 8, Sv Jan pod Skalou - převzetí

³⁷ SÚA, f. SSNV, TNP 43/1, Správní personál táborů nucené práce – seznam, č.j. 125 taj./49-TNP/006

³⁰ Stát a církev v roce 1950, str. 30, 69-71, 84.

sv. Jan pod Skalou zrušen³⁸ a objekt i s pozemky dán vládou dislokační komisí k dispozici justiční správě pro vězeňské účely. Výnosem KNV Praha z 29.7.1950 značka: 371/4-29.7.50-I/5 byl přidělen Ministerstvu spravedlnosti – velitelství Sboru vězeňské stráže (SVS) Praha. Dne 20.2.1951 byla ukončena služba všech příslušníků sboru, 21.2.1951 skončeny veškeré práce spojené s likvidací tábora a budova s inventářem předána proti potvrzení velitelem tábora štržm. Václavem Pavlisem zmocněncům MS velitelství SVS Praha (Dr. Bureš, Dr. Ruml a V. Mika).³⁹ Tímto byla ukončena jeho činnost.

Po předání byl objekt po stránce stavební ve značně zchátralém stavu a nevyhovoval pro účely vězeňství ani po stránce bezpečnostní, ani z hlediska hygienických podmínek. Klášterní, dvoupatrová budova, stavěná z kamene tvořila čtverec, uvnitř s malým vycházkovým dvorem, v jehož středu se nacházela studna. V přízemí byla kulturní místnost, bývalá tělocvična, 2 kanceláře, strážnice, bývalý refektář, jídelna, malá a primitivně vybavená kuchyně, umývárna, malá prádelna, kde se pralo jen v neckách, 2 zcela malé dílny a záchody. V I. poschodí se nacházela kuchyň, jídelna a 3 ložnice pro příslušníky SNB, umývárna, skladiště, šatna, kancelář, kulturní místnost, malá kantina, záchody a 4 ložnice se 43 lůžky. Ve II. poschodí pak celkem 25 ložnic se 107 lůžky, ordinace, umývárna a klosety. Koupelny ani sprchy v budově nebyly, jen na chodby zaveden vodovod a vytápělo se obyčejnými kamny, takže všechny místnosti byly studené a vlhké.⁴⁰ Velitelství SVS Praha proto v souvislosti s jeho připravovanou úpravou na vězeňský ústav zde na přechodnou dobu zřídilo pracovní útvar (PÚ), který fungoval až do 1.10.1952. Celková kapacita činila 235 vězňů, průměrný denní stav byl 67 vězňů, strážní službu zajišťovali 4 příslušníci SVS a 1 řidič, dozorcí službu 1 příslušník SVS. Jejich služební doba trvala průměrně 12 až 14 hodin. Velitelem byl stržm. Josef Koděra a po něm Adolf Černý.⁴¹ V této době v areálu probíhaly

rozsáhlé adaptační práce a přestože objekt byl chráněnou památkou, dělo se tak pouze na podkladě stavebního povolení ONV v Berouně bez předběžného souhlasu Státního památkového úřadu. Tím došlo k citelnému porušení vzhledu stavby i k nežádoucím zásahům uvnitř budovy. Jako příklad lze uvést nevhodné vyřešení nových okenních křídel v celém průčelí, čímž byl změněn vzhled Dienzenhofferovy stavby, zadržování okenního otvoru v oratoři, přemístění kachlových kamen z druhé poloviny 19. století, zvláště pak odstranění nástropní freskové malby z 18. století s námětem hostiny na Tetíně a výjevy z legendy sv. Ivana v bývalém refektáři a mnoho dalších.⁴²

Zdobení strop refektáře

Po dokončených úpravách byl Sv. Jan pod Skalou dne 1.10.1952 zřízen jako trestní ústav (TÚ) pro nemocné vězně. Dnem 1.4.1953 se změnil na útvar nápravných zařízení (ÚNZ) MNB ve smyslu Rozkazu ministra národní bezpečnosti ze dne 1.4.1953, kterým byl vydán Řád nápravných zařízení MNB (od 1.10.1953 v působnosti MV). Trest odnětí svobody zde vykonávaly ženy. V této podobě existoval až do 1.6.1954, kdy se vydáním Tajného rozkazu MV (TRMV) č. 110/1954 v souladu s Řádem pro věznice (hl. I., čl.1) změnilo označování věznic. Počínaje dnem 1.6.1954 byl ÚNZ sv. Jan pod Skalou označován jako věznice č. 7 pro kraj Praha⁴³ se

³⁸ SÚA, f. SSNV, TNP 43/3, Zrušení některých TNP, č.j. 22786/1/12-1950.

³⁹ Tamtéž. Zápis o předání inventáře. Zápis o odevzdání objektu zástupcům MS, č.j. 606/43-51.

⁴⁰ SÚA, f. SSNV, sv. 8, Sv. Jan pod Skalou - převzetí

⁴¹ SÚA, f. SSNV, karton

⁴² SÚA, f.SPS, Zápis o komisionální prohlídce budovy býv. kláštera za účelem posouzení stavebních změn v rámci jeho úpravy na vězeňský ústav a posouzení jeho způsobilosti k umístění osob TBC ze dne 22.4.1952. Dopis Státního památkového úřadu k úpravě bývalého refektáře, 111/52 ze dne 18.3.1952.

⁴³ A MV Praha, f. A 6/3-594, TRMV č. 110/1954

stanovenou kapacitou pro 235 osob.⁴⁴ Náčelníkem věznice byl ustanoven starší seržant František Hošek. Objekt sloužil potřebám vězeňství až do roku 1955, kdy byla věznice zrušena. MV s účinností od 1.4.1956 získalo dosud pronajaté vlastnictví Kongregace Bratří škol křesťanských v Praze bezúplatným převodem, a to na základě ust. § 27 vlád. nař. č. 219/1949 Sb. a nemovitosti v dalších letech využívalo jako školící středisko pro své zaměstnance.

Budova nyní slouží jako střední pedagogická škola

Teprve v roce 1994 byl klášter opět navrácen církvi. Současným vlastníkem objektu je Kongregace bratří křesťanských škol, která zde zřídila Vyšší odbornou školu pedagogickou pro výchovu učitelů základních a mateřských škol a vynakládá značné finanční částky na záchranu a obnovu tohoto kulturního dědictví.

Archivní materiály, týkající se bývalého kláštera sv. Jana pod Skalou jsou uloženy ve Státním ústředním archívu v Praze, ve fondech Správy Sboru nápravné výchovy (SSNV), Státní památkové správy (SPS) a dále v Archívu MV v Praze.

Alena Kafkaová

Dřevěná erbovní deska – dekorace nebo symbol?

Při návštěvě pankráckého památníku jistě zaujme vyřezávaná dřevěná deska zdobená reliéfním erbem. Památka je umístěna nad dveřmi, kterými můžeme projít z první místnosti historické expozice věnované vývoji vězeňství a trestu k zrekonstruované cele samovazby z 19. století. Do památníku byla deska zapůjčena z věznice

Mírov, ale její původ, stejně tak jako význam a umístění nejsou známé. Taktéž heraldický motiv, jenž je datován k předposlednímu roku existence habsburské monarchie, vyhlíží neobvykle a ve spojení s místem odkud nejspíš pochází, i trochu záhadně. Pokusme se tedy vysvětlit symboliku erbu k němuž směřují dotazy nejednoho návštěvníka pankrácké sekýrárný.

Vzhledem k tomu, že první důvěryhodná informace o této desce se vztahuje k roku 1974, kdy byla podle slov zaměstnance věznice PhDr. Milana Kohoutka umístěna v kanceláři náčelníka útvaru, musíme při pokusu o analýzu vycházet pouze z rozboru provedení řezbářské práce a heraldického motivu.

Jak již bylo řečeno motiv erbovní desky je svým obsahem neobvyklý. V její horní části se nachází rakouský orl nesoucí gotický štítek s heslem „Viribus unitis“⁴⁵. Nad tím je císařská koruna ve vavřínovém věnci. Pozadí je řezbářsky zdobeno jednoduchým tečkováním. Tento výjev ukazující na rakouskou státní symboliku je zpracován velmi zručně a stylisticky odpovídá dataci 1917 umístěné v dolních rozích památky.

Střední a dolní část vyplňuje orlem nesený novogotický štít, na kterém je zpodobněn k okrajům štítu rozšiřující se heraldický kříž s růžicí umístěnou v kruhu uprostřed. Tato růžice má podle mého názoru pouze dekorativní charakter. Pod štítem jsou podloženy dva zkrížené meče hroty vzhůru. Zpracování je ovšem na nižší úrovni a také dřevo je výrazně světlejší. Pozadí je v těchto místech bez tečkování, které je v horní v části. Při bližším zkoumání desky se nabízí myšlenka dodatečné úpravy symboliky.

Celkově vypadá deska jako spojení státní symboliky Rakouska se symbolikou řádu německých rytířů, jenž silně evokuje novogotický štít s vyobrazením heraldického kříže. To je ovšem na Mírově zcela neodůvodněné, jelikož ten byl až do roku 1850 v majetku olomouckého arcibiskupství.

V tomto roce jej prodal arcibiskup Bedřich z Fürstenberka c. k. Moravsko-slezskému místodržitelství a od roku 1856 je v mírovských zdech státní věznice. Z toho jasně vyplývá, že hrad neměl s řádem nic společného. Nicméně nedaleký hrad Bouzov společně s o něco vzdálenějším Sovincem a Bruntálem byli v držení Řádu německých rytířů až do II. světové války.

Jako nejpravděpodobnější se jeví názor PhDr. Zbyška Svobody, našeho předního znalce v oboru vexilologie (nauka o praporech), vojenské

⁴⁴ Tamtéž, f. A 6/3-688, TRMV č. 204/1954

⁴⁵ Osobní heslo Františka Josefa I.

symboliky a stejnokrojů. Podle něho se jedná pouze o běžně používanou dekoraci ze začátku dvacátého století, jež nemá přímou souvislost s věznicemi Rakousko-uherské monarchie.

Dřevěná erbovní deska

Svým námětem se zařazuje mezi militární památky odvozené od vojenských vyznamenání, případně památečních odznaků (plukovních, divizních atd.). Není vyloučeno, že jako předloha byla použita grafika či pohlednice některého z umělců snažícího se co nejvíce oddálit zařazení k bojovým jednotkám. Za netypický může být považován vavřínový věnec na místě, kde byl zobrazován věnec dubový. Další zvláštností je již zmíněné heslo „Viribus unitis“ ve spojení s vrocením k roku 1917, které přestalo plnit svojí funkci v roce 1916, po smrti Františka Josefa I. Jelikož ho poslední rakouský císař Karel nepoužíval⁴⁶, musela být deska vyrobena ještě v roce 1916, před smrtí Františka Josefa I., jako výroční plaketa pro rok 1917.

Popisovaná památka je dílem neznámého řezbáře, jenž byl možná vězněm a mohl si tak krátit dlouhou chvíli v čase kdy na evropských bojištích zuřila I. světová válka.

⁴⁶ Každý panovník při svém nástupu na trůn určil nové osobní heslo.

Literatura:

kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – Severní Morava*, Praha 1983

Ondřej Hladík

Návštěva muzea III. odboje a památníku Vojna.

Pracovníci Kabinetu dokumentace a historie navštívili v říjnu muzeum III. odboje a koncentrační tábor Vojna, aby se přesvědčili o tom, jak probíhá jeho rekonstrukce. Výpravy se ochotně ujal pan Zahrádka, který v krátkém rozhovoru pro časopis Historická penologie vzpomínal na osobní zkušenosti ze svého věznění v padesátých letech.

Otevření Památníku Vojna, který vzniká v objektu bývalého koncentračního tábora sovětského typu, se uskuteční pod patronací Hornického muzea Příbram na jaře příštího roku. Stavební práce sice skončí již v prosinci, ale ředitel Hornického muzea Josef Velfl předpokládá, že od jara bude zájem veřejnosti o návštěvu Památníku Vojna ještě vyšší než před jeho rekonstrukcí. Při návštěvě pracovníků Kabinetu dokumentace, kteří do tábora přišli uprostřed jeho přestavby na historický skansen bylo zřejmé, že je v areálu před dokončením vstupní expozice v budově velitelství, a že se provádějí stavební práce na nové obslužné budově, z jejíž věže je dobře vidět do areálu a je z ní také i nádherný výhled do krajiny. Nově po rekonstrukci a konzervaci proti dřevomorce stojí i obě dřevěné budovy, ubytovací objekt G a bývalý kulturní dům, také se opravuje ošetřovna.

Areál tábora Vojna uprostřed rekonstrukce

Při prohlídce areálu tábora bylo vytipováno místo, kam by mohlo být přemístěno impozantní sousoší sochaře Sozanského, které znázorňuje utrpení vězňů

v období komunismu a je v současné době umístěné na vycházkovém dvoře bývalého třetího oddělení ve věznicí Valdice. Velikou nevýhodou jeho současného umístění je malá možnost kontaktu díla se zájemci o jeho shlédnutí, neboť památník je součástí vězeňského areálu. Jeho přemístěním do objektu tábora Vojna by mohly dílo bez omezení shlédnout všichni návštěvníci, kteří do tábora nucených prací přijedou.

Expozice je již zčásti hotova

Památník, který vzniká s podporou státu, je významným historickým místem, kde mohou pamětníci totalitní zvláště nejen vzpomínat na nejhorší chvíle svého života, ale mohou zde také předávat své protrpěné zkušenosti mladým lidem, kteří znají hrůznou poválečnou historii z doslechu, nebo z bagatelizujících podání soudobých pokračovatelů bolševické stranické linie. Tábor Vojna tak může sloužit výuce studentů, příslušníků ozbrojených sborů a těm, kteří touží poznat nedávnou historii své země na základě paměti účastníků a nezfalšovatelných historických dokumentů. Pouze na základě plného pochopení odkazu těch, kteří na podobných místech trávili v nelidských podmínkách desítky let svého života, lze pochopit, jak je demokracie křehkou a snadno zvrátitelnou záležitostí, pokud jejímu stálému posilování nebude věnována náležitá pozornost. Lze proto očekávat, že o využití památníku bude mít zájem ministerstvo školství i ministerstvo kultury, které mohou zahrnout toto místo nejen do sbírky kulturních a historických památek, ale především do systému vzdělávání.

O vznikajícím Památníku Vojna se bude také diskutovat na Masarykově univerzitě v Brně. Uskuteční se tam mezinárodní

symposium věnované problematice soudobého muzejnictví a budování expozic, včetně těch, které dokumentují nejnovější oblast našich dějin na území postkomunistických zemí. S přednáškou, která se bude zabývat tématem budování Památníku Vojna, vystoupí ředitel muzea Josef Velfl.

Hromadné výpravy především z řad odborníků si mohou Památník Vojna prohlédnout již nyní, ale je třeba, aby si termín exkurze sjednali telefonicky v Hornickém muzeu, u pana Zahrádky v Muzeu III. odboje nebo na Konfederaci politických vězňů v Příbrami.

Eduard Vacek

Vzpomínky politických vězňů

Rozhovor s Františkem Zahrádkou, kustosmu Muzea III. odboje a pamětníkem historických událostí

Pane Zahrádko, jak začal celý projekt záchranu nebo rekonstrukce tábora Vojna?

Zahrádka

Již od roku 1990 zahájila Konfederace politických vězňů úsilí o záchranu zbývajících objektů vojenského prostoru „Milín1“, jak byl ČS armádou označen od poloviny roku 1961 bývalý vězeňský tábor uranových dolů NPT-U VOJNA.

První, kdo nás v našem úsilí výrazně podpořil, byl při své návštěvě 7. 5. 1992 pan prezident Václav Havel, který tehdy zahajoval svou návštěvu Příbrami přistáním ve vrtulníku uprostřed lágru. Po prohlídce všech významných míst, ke kterým jsem mu podával vysvětlení, pan prezident a pan ministr obrany Dobrovský nás ubezpečili, že nás v našem snažení o vybudování památníku budou podporovat.

Další významný krok a řekl bych že zásadní, vykonala JUDr. Parkanová, když na posledním zasedání vlády pana Tošovského navrhla vládní usnesení o zřízení Památníku Vojna. Jedná se o Usnesení vlády České republiky ze dne 8. července 1998 č. 484 a toto bylo stvrzeno Usnesením vlády ze dne 16. června 1999 č. 609 vládou pana Zemana.

V televizním programu jednadvacítky jsem vystoupil s ministrem kultury Dostálem

s informací, že vláda odhlasovala na záchranu tábora Vojna, konkrétně na zachování jedenácti původních objektů částku 75 milionů.Kč.

Pokládám za důležité se zmínit o tom, že v období od května 1992 až do nástupu paní Dr. Parkanové na ministerstvo spravedlnosti se nám prakticky nic nedařilo. Následník Dr. Parkanové, ministr spravedlnosti pan Dr. Motejl pak s ministrem kultury panem Dostálem dokázali svým úsilím, že v příštím roce bude Památník obětem komunismu VOJNA dokončen. Podstatný podíl na společném úspěšném úsilí má též i pan ředitel příbramského Hornického muzea PaedDr. Josef Velfl.

Bývalý politický vězeň František Zahrádka se pečlivě stará o muzeum III odboje

Jedná se o novou koncepci Muzea III. odboje?

Zahrádka

Ano, já v této problematice přímo nefiguruji, jen se snažím ,aby byly prostředky a možnosti k realizaci. Vlastní expozici zajišťuje Dr. Majer, realizuje to pražská firma architekta Žálka, který provedl všechny naše dosavadní expozice. Jsem přesvědčený o tom, že budou všichni návštěvníci expozice mile překvapeni její vysokou úrovní v budově velitelství. Je to umístěno na 180 čtverečních metrech výstavní plochy i s ohledem na to, aby se podstatně,

historicky zajímavé skutečnosti zachovaly, případně byly do expozice zakomponované.

Jaká je vaše úloha při budování této expozice?

Zahrádka

Pracuji jako poradce, jsem určený pro dohled aby to někam neuteklo „bokem“. Sám si tuto dobu velmi dobře pamatuji, protože to byla podstatná část z mého života třinácti let, kdy jsem se v tom prostředí pohyboval, zažil jsem tam ty nejkřutější okamžiky celé doby mého věznění.

Rád bych se vrátil k té velké debatě, kterou svolal do prostor knihovny Libri prohibiti tehdejší prezident Václav Havel, kde se historici, politikové, novináři a další osoby měli vyjádřit k problematice vyrovnání se s minulostí. Jaký to na vás udělalo dojem?

Zahrádka

Trvalo to poměrně dlouhou dobu, asi dvě hodiny. Já jsem se samozřejmě soustředil především na to, co jsem tam mohl prezentovat a celkem mile jsem byl překvapený nebo potěšený jak to chartisté přijímali, neboť šlo vesměs o setkání Charty 77. Potěšila mne i osobitá podpora Petra Uhla pro tento projekt. Také jsem přesvědčený o tom, že příznivá reakce Zemanovy vlády byla vyvolaná právě touto podporou. Celá ta série aktivit která byla vyvíjena jak ze strany ministerstva kultury, PEN klubem konkrétně Jiřím Stránským, Konfederací politických vězňů, panem Dr. Drobným, to vše se spojilo a výsledkem bylo to, že se tábor Vojna začal skutečně budovat.Po předchozím desetiletém úsilí mnoha desítek lidí, kdy se to zdálo být zbytečné a marné, já jsem byl ale přesvědčený, že dokud existuje sebemenší naděje je nutné usilovat. Můj způsob vystupování a jednání můžete posoudit vy sami. Nikdy jsem se nesnažil z toho dělat divadlo nebo jarmark, ale usiloval jsem o to, aby se nezapomínalo na to, co těžce dolehlo na náš národ, na náš stát, protože jsem přesvědčený o tom, a svědčí pro to spousta skutečností a důkazů, že náš národ není průměrný. Sám pevně věřím, že po určitém čase budou mít všichni možnost se individuálně uplatnit, a že to půjde k lepšímu. K tomu by mělo přispět i naše úsilí, aby se nikdy nezapomnělo na to, co naše národy ve dvacátém století musely prodělat. První světová válka, kdy statisíce našich

dobrovolníků působilo pro šíření a zachování myšlenek demokracie ve světě, se znakem českého lva v legiích, kdy nakonec vybojovaly československou republiku, druhá světová válka, také naše rodina byla tvrdě postižená nacismem.

Jaké údobí československých dějin považujete pane Zahrádka za tak závažné, aby se mu v expozici dostalo významného postavení?

Zahrádka

Jsem přesvědčený, že tam nemůžeme pominout ani první odboj, protože řada legionářů i politiků byla postižena za druhé světové války, nebo se dokonce zúčastnila bojů ve druhé světové válce tragicky byli postiženi bolševickou zvěří, kdy tyto osobnosti nebyly respektovány, ačkoli jejich oběti i práce podníkla vznik Československa. Odboj je prakticky jeden, první, druhý i třetí a i Dr. Jiří Majer, který expozice koncipuje, je příslušníkem II odboje, jeho otec byl za druhé světové války nacisty popraven, a Dr. Majer jako vysokoškolský student se zúčastnil pochodů na hrad v únoru roku 1948, potom byl vyšetřovaný v souvislosti s Bartošovou skupinou to je onen 16. květen 1949, atd. Dr. Majer v expozici vyjadřuje koncepci se kterou se plně ztotožňuji, a sice, že nejde oddělovat nebo klást hranice mezi první druhým a třetím odbojem, protože komunisté nakonec postihli všechny. Ty kteří jim odporovali v nedávné i ty kteří se jim znelíbili pro své postoje v minulosti, kdy bojovali za Československo v první i druhé světové válce.

Hovořil jste o vztahu mezi fašismem a komunismem, dvou ideologií, které bývají často striktně oddělovány. Jak tomu bylo podle vašich vlastních zkušeností?

Zahrádka

Náš 10. oddíl Junáka v Českých Budějovicích, vznikl v roce 1945. Naše první nejslavnější akce, náš poznatek o druhém odboji byl, když jsme se zúčastnili v srpnu 1945 přivítání příslušníků 312. stíhací perutě na budějovickém letišti tehdy je přivedl pan pplk. Hlad' o jako velitel, zažili jsme den přistání. Byl to snad nejpůsobivější a nejslavnější letecký den, protože co ti dokázali předvádět, bylo fantastické, zvláště pro nás mladé kluky, bezprostředně po skončení války. My jsme v roce 1942 zažili situaci, kdy gestapo vyvedlo

z naší třídy chlapce starého jako my, 12, 13 let, Toningera. Jméno jeho otce se ocitlo zveřejněné na plakátu nacisty právě zastřelených osob. Zážitek let nacismu v Českých Budějovicích, kde byli němci silní, v nás zanechal poznatky a dojmy, ale to, co nastalo v roce 1948, včetně jednotlivých provokačních a vykonstruovaných caus bylo naprosto totožné s metodami nacistů. Krátce před únorem vyšla od spisovatele Emila Vachka historie předcházející druhé světové válce a dějiny druhé světové války. V úvodu bylo jasně řečeno, že vnik 2. světové války byl podmíněný smlouvou o přátelství a neútočení mezi Sovětským svazem a nacistickým Německem kterou podepsali von Ribentrop, ministr zahraničí a lidový komisař zahraničních věcí Vjačeslav Molotov. Týden po uzavření této smlouvy došlo k přepadení Polska, ještě několik dnů před pádem Varšavy z východu zaútočili Sověti. Konečným důsledkem této akce byla nepopíratelně likvidace polských důstojníků v Katyni. Šlo tu přímou návazností a spoluprací s nacistickými metodami. Metody sovětů vůči Polsku byly daleko krutější než metody nacistů v obsazovaném Polsku.

Ty smlouvy byly dvě, ta jedna byla o neútočení a druhá o přátelství a hranicích.

Zahrádka

V historii kterou sepsal Vachek je úžasné, jak dokázal postihnout skutečnost. Náš skautský oddíl se postupně s novou mocí dostával do konfliktu. Postavili jsme se jako jeden muž proti komunismu, když zemřel prezident Beneš. Na českobudějovickém náměstí před radnicí byla vystavena jeho bysta, ke které kladli lidé květiny. Tyto květiny potom milice a STB před námi naházeli květiny do odpadu. Kdo protestoval, toho zatýkali. To nás přesvědčilo, že je to tady. Bylo to stejné počínání, jako jsme před několika lety zažili od nacistů.

Po válce Komunistická strana také podporovala potrestání zločinců. Když jste přišel na Nikolaj, jaké postavení v táboře zastávali retribuční vězni, což byli nacističtí zločinci a jaké postavení měli tzv. protistátní, k nimž jste patřil i vy?

Zahrádka

S tím už jsme se setkávali v pevné věznici na Borech. Na Borech jsem byl na oddělení B vězněný téměř dva roky. Tam všude měli obsazené pozice retribučníci. Vězeňský lékař, chodbaři, zde byl velitelem vrchní strážmistr Cajthaml, a Pečený, kteří se střídali. Jako řadoví příslušníci SVS tam byli Potužník, Valm a další. Hlavní chodbař byl retribučník Mareček, němec Kurt Lerch, třetí byl z kuratoria, jeho jméno si nepamatuji. V korekci na Borech u Brabce byl Dvořák a Müller. Müller byl odsouzený za aktivity při Slovenské národním povstání na doživotí. Dvořák měl české jméno, ale neuměl česky. Sešel jsem se s nimi také na táboře D, to bylo Dolní bratrství, to fungovalo v roce 1951 jako ústředňák, kudy se procházelo na tábory. Tam jsem byl odtransportován z Borů dne 6. listopadu 1951, odtud z Děčka na Nikolaj, kde v táborové samosprávě hlavní kápo, starší tábora, byl známý agent gestapa Jeníček, sadista, který velmi často používal slova: Vy jste způsobili, že proti vám budou zavedena tvrdá represivní opatření. on s těmi represáliemi byl známý. Náčelníkem na táboře Nikolaj NPT - A byl Šambergr a jako jeho zástupce velice slušný člověk, Slovák, který se jmenoval Čifáry. To byl inteligentní člověk v hodnosti strážmistra.

Jak se projevovali retribučníci?

Zahrádka

Retribučníci tam neomezeně vládli. To bylo komando, které bylo zesílené Kuželou, to byl vykradač hrobů, Brázdou a dalšími, byl tam dokonce ten slavný zápaďák, který, nevím že by někoho udeřil, ale nosil tu černou uniformu, jmenoval se Hafič. Nosili černé uniformy po příslušnících TNP. To byli vězeňské uniformy černé barvy. Tyto uniformy byly zapůjčované i vězňům při jejich návštěvách.

Oni byli odlišně ustrojeni?

Zahrádka

Ano, a ještě si z řad kriminálních živlů udělali komanda a zaváděli tam třídní boj a podobně.

Byli nějak vyzbrojeni?

Hadicemi, naplněnými pískem. Používali je jako obušky.

Pane Zahrádko, jak je možné, že do těchto funkcí byli vybíráni právě retribučníci?

Zahrádka

Oni jenom pokračovali od pětáctýřicátého, kde byli na Jáchymovsku, někteří nejprve jako zajatci. Oni tam vládli. Místo všech prací, jako bylo škrabání brambor, skládání uhlí, pleť travičky v ostřelovaném pásmu, atd., tito retribučníci seděli na cáchovně, u pracovního pomáhali atd. To přežívalo od roku 1945, kdy naše vězeňské orgány neměly nikoho jiného než kriminálníky a retribučníky. Mezi nimi byli lidé středoškolsky i vysokoškolsky vzdělaní, schopní úředníci, i samozřejmě ti všehoschopní.

Byli využíváni retribuční vězni také pro potřeby operativní agentury?

Zahrádka

Rozhodně, bylo to jasné, holiči, kantýnští, to byli všechno retribučníci, kam si chodili bomzáci pro psací potřeby a do schránek u holiče, u kantýnského, u kuchařů odevzdávali své zprávy.

Takže jejich „schopnosti“ byly vedením tábora cílevědomě využívány?

Zahrádka

Ano zcela jistě. O tom nemůže být žádných pochybností. Z přirozených důvodů nenáviděli všechno české, zvláště odbojáře. Dávali „zahulit“ těm, kteří nějakým způsobem působili po pětáctýřicátém roce proti nim. Proti nacistům, henlainovcům atd.

Takže v těch táborech v podstatě pokračovala válka?

Zahrádka

To byl tvrdý boj až do samého konce.

Jak je možné, že po porážce nacismu tito lidé měli nadále moc dokonce i proti těm, kteří proti nacismu bojovali s nasazením vlastních životů?

Zahrádka

Ti retribučníci to jistě neměli zpočátku jednoduché. Kdo je poznal na vlastní kůži souhlasil s tím, že dostali zabrat. Kdo zažil druhou polovinu roku 1945, rok 1946, kdy neproběhl jeden týden, aby nedošlo

k rozsáhlým sabotážím, požárům, nepřetržitým škodám, všichni pamatují wervolfy, na to jsme byli citliví. Odvetné akce ze strany Čechů vůči sudeťákům, nacistům, gestapákům, to se nám zdálo být odůvodněné. Komunisté agenturu gestapa dostali pod svou kontrolu a maximálně jí využívali. Vzpomínám na případ, který má sice malou publicitu ale já jej považuji za závažný. V Českých Budějovicích v krajinské 43, bylo hodně bytů, v jednom bytě bydlela matka po radiomechanikovi, který utekl na západ pak byl sestřelen jako letec šinágl a zahynul. My jsme se stále těšili že se ještě může vrátit. Bydlel tam také komunistka. Říkali: on byl chudák vyšetřovaný gestapem. On tehdy okázale ke konci války vystupoval jako komunistka. Po převratu začaly průvody, on chodil v čele, nosil vlajku se srpem a kladivem nejdříve se nosily ty červené vlajky s odpáraným hákenkrajcem, potom tam našli hvězdu se srpem a kladivo. Tenhle Filip, ten byl nejsběsilější a nejokázalejší komunistka a šel politicky nahoru. Budějovická policie dostala posledního šéfa budějovického gestapa Steinhausera. On byl vězněn v krajské věznici. V září začaly lidové soudy. Steinhauser svědčil v prvních dvou procesech. To byl Černý a někdo další. Ti byli veřejně popravení na vojenském cvičišti „U Štyráku,“ my jsme se tam byli také jako kluci podívat. Steinhauser vypovídal jako kniha. Byly to ubohé udavačské kauzy, které měly za haydrichiády za následek pro mnoho lidí smrt. Ten Černý se nastěhoval do bytu toho popraveného, pak to zaplatil po pětačtyřicátém životem a probíhalo vyšetřování závažnějších věcí. Najednou se rozlehla burčující zpráva, že se Steinhauser na krajzáků ve své cele zastřelil. Samozřejmě národ říkal. To někomu začala téci voda do zadku, tak mu pomohli. Oni si ho údajně brali na úklid, v kanceláři byly pistole on si ji odnesl na celu. Dovedu si představit, jak s nimi tehdy zacházeli, sám jsem se o tři roky později přesvědčil o tom, jak zacházeli s námi. Podle informací které mám, tento Filip byl agentem gestapa, byl odhalený někdy v roce 1958, odsouzený na 15 let a v kriminále zemřel. Jméno Filip ovšem figuruje na budějovicku pořád.

Děkuji Vám za rozhovor.
připravil Eduard Vacek

Vzpomínka na Dragulu

Bývalý politický vězeň vzpomíná na výjimečné lidi, s nimiž se setkal v roce 1948 v českolipské věznici

Před pětadesáti lety, když mi bylo osmnáct, setkal jsem se v neobyčejném prostředí se skupinou neobyčejných lidí - s Dragulovou družinou. Chci o nich napsat, protože pamětníků oněch časů rychle ubývá.

Na sklonku osudného roku 1948 bylo na světě nespočet míst, kde se žilo lépe a radostněji, nežli v tehdejší krajské věznici v České Lípě. Velitelem či ředitelem toho zařízení přitom nebyl žádný zarytý stoupenec komunistického režimu. Spíše naopak: vrchní inspektor Hladík byl národní socialista tělem i duší, jak se do února toho roku v justici slušelo, když chtěl člověk dělat kariéru. Neboť také ministr spravedlnosti Drtina nosil v klopě odznak s perem a kladivem, než se sám také octl za mřížemi. Pan Hladík už neměl daleko do penze. A tak se chtěl důchodu dočkat ve svém křesle a neriskovat na stará kolena případný vyhozov z kádrových důvodů. Hleděl tedy, aby nové soudruhy šéfy na sebe příznivě upozornil. Ke svému zviditelnění zvolil bohužel způsob, který měl pro nás vězně neblahé důsledky - vrátil ministerstvu jako ušetřené dva celoměsíční přídělky potravin pro celou věznici. Uškudlil je tím, že nás, své svěřence, živil dietně: především poloshnilou mrkví a brambory z krechtů. Celodenní příděl chleba na osobu činil jeden krajíc o hmotnosti 120 gramů, který jsme obvykle pozřeli hned k snídani, protože k ní - kromě ešusu neslazené černé melty - nic jiného nebylo.

Českolipské dračky

V dlouhé a tuhé zimě 1948 - 1949 jsme na celách mrzli ve dne a pod tenkými dekami také v noci, protože velitel dával topit (mírně zavlážit) nanejvýš hodinu či dvě denně. K jeho cti ale budiž řečeno, že si nepotrpěl na zbytečnou šikanu a že zejména s politickými vyšetřovanci zacházel korektně, ba s určitou starosvětskou zdvořilostí, působící v tom drsném prostředí nezvykle. Ubytování jsme byli většinou po sedmi mužích v poměrně prostorných, takřka holých, vybílených celách s okny tlustě zamřížovanými; denně brzy po ránu byla povinná takzvaná vycházka, pochodování dokola po dvoře věznice,

pochopitelně pod dohledem bachařů. Před vycházkou jsme vyfasovali denní příděl (svých vlastních) cigaret: dva kusy. Aby se nepašovaly zpět do cel, musel každý po skončení vycházky odevzdat dva nedopalky čili vajgly, což jsme řešili tak, že jsme je vyrobili z jedné cigarety, a tu druhou, co nejrafinovaněji skrytou, pronesli zpět do budovy. Kdo měl ukončenu takzvanou policejní vazbu, čili nebyl už vyslýchan estébáký nebo kriminálkou, čekal coby soudní vyšetřovanec na svůj proces, případně na odvoz do jiného zařízení. Tento status měl určité výhody: nechodili jsme ještě v trestaneckém mundúru zvaném "opičárna", nýbrž v civilu, ocejšchování pouze žlutou páskou na rukávě, neplatila už pro nás nejprísrnější omezení kontaktu, jednou týdně nás směli navštívit na dvacet minut naši nejbližší a odevzdat pro nás dvoukilový balíček, který byl podroben důkladné prohlídce. Především ale jsme jako vyšetřovanci v soudní vazbě směli během dne pracovat - například drát peří - na velké společné cele asi pro třicet lidí. Tam jsme při práci seděli kolem dlouhého stolu a viděli konečně i jiné tváře než těch pár z vlastní cely, mohli jsme si povídat, vyměňovat zprávy "zvenku", komentovat politickou situaci. V části místnosti se ještě pracovalo na několika jednoduchých, mechanických strojích, na nichž se formou mzdové práce vyřizovaly zakázky pro podnik Koh-i-noor, někdejší firmu Waldes, například přezky k podvazkovým pásům a jiné užitekvné předměty civilního života. Především ale pracoviště bylo slušně vytápěné; za extrémních podmínek i málo stačí ke spokojenosti.

Kde se tu vzali ti fešáci?

Život plynul poměrně jednotvárně den po dni a týden po týdnu, bez zvláštních událostí hodných zmínky. Až jednou - buď ještě na sklonku prosince 1948 nebo až v lednu 1949 - se mezi námi jednoho rána na obvyklé vycházce objevilo asi osm nebo možná deset postav, které ihned upoutaly naši pozornost. Dotyční se nesměli mezi sebou dorozumívat, takže je rozstrkali do různých cel, a také na vycházce museli dodržovat patřičný odstup jeden od druhého. Ale hned bylo vidět, že patří k sobě: vojenské držení těla, pružná, křepká chůze, oděv sice civilní, ale převážně z oblíbeného tehdy oficírského sukna. Na

hlavách měli většinou beranice, někteří byli v rajtkách a vysokých botách z krásné hnědé kůže, jiní v kanadách či válenkách. Všimli jsme si, že tito přírůstci, ač od sebe odloučení, vespolek na dálku živě komunikují nenápadnou posunčinou, jejíž smysl nám ostatním ovšem zůstal skryt. Ještě téhož dne nám jednoho z té skupiny šoupli na celu, protože se u nás předtím uvolnil kavalec. Přichozi, ač mu bylo jistě přes třicet, měl takřka dětskou, přívětivou tvář, vlasy černé až do modra, široká ramena a atletickou postavu, avšak byl nápadně malý, kdoví, jestli měl půldruhého metru. Představil se jako Ludvík Hrabar. Během dalších dní jsme se pak postupně dovídali jeho životní osudy i příběh jeho kamarádů.

Z Buzuluku do kriminálu

Ludva vyprávěl, že byl synovcem posledního guvernéra Podkarpatské Rusi a že (nevím už, zda rodiče, strýc či jiní příbuzní) ho vzali s sebou, když před Maďary utekli do Sovětského svazu. Tam je ale ihned internovali a jednotlivě odsoudili k vysokým trestům za ilegální překročení hranic a - jak jinak? - za špionáž a poslali je na Sibiř. Také od rodiny odtrženého Ludvu, kterému v tom roce 1939 bylo, pamatuji-li se dobře, teprve třináct nebo čtrnáct let. V těžkých podmínkách gulagu s trvalou podvýživou a vyčerpávající fyzickou dřinou přestal růst. Když ho z lágrového údelu vysvobodil v roce 1941 nábor do Svobodovy armády, usoudili v Buzuluku, že nevysoká postava Ludvu přímo predestinuje pro roli rozvědčíka. Tím bylo o jeho zařazení rozhodnuto. Prodělal s východní armádou celé její tažení, včetně dukelských jatek, došel až do Čech, a tam byl po válce demobilizován. Podobné osudy měli za sebou snad všichni členové té zvláštní družiny. My ostatní vyšetřovanci jsme příslušníky této rusínské skupiny obdivovali jako exoty z dobrodružného filmu. Neboť záhy po jejich příchodu se počaly dít podivné věci: najednou byl ve věznicí přímo nadbytek cigaret. A také se začaly záhadně ovšemže ilegálně - objevovat i tak vzácné pokrmy jako třeba pražská šunka nebo celé šišky uheráku. Užaslí čeští muklové si vyprávěli neuvěřitelné zkazky, kterak rusínský přírůstek na jejich cele otočil pohyblivým podpatkem svých válenek a z dutiny tam skryté vyňal několik zlatých prstenů a švýcarské hodinky. A že, ještě větší

div!, zřejmě i v přehledných poměrech basy dokázal rychle navázat kontakt s někým, kdo za ony trvalé hodnoty dodal výměnou statky časné, například tabák a špek. Neznámý "někdo" nepochybně nosil uniformu vězeňské stráže... Sám jsem byl svědkem, jak si Ludva Hrabar rozpáral kousek podšívky kabátu a pak z ní po dlouhé týdny vybíral skvostný zlatovlasý holandský tabák a do malinkatých kuliček srolované cigaretové papírky. Kamínky na křesání jisker do vězeňského zapalovače - cundru - měl také, v podpatcích. Prostě bylo vidět, že máme co činit s lidmi, kteří se v podmínkách kriminálu či koncentráku vyznají přímo profesionálně, dovedou v nich chodit a výborně se na ně připravili pro případ nezdaru. Když měli chlapi ukončené výslechy, objevili se také na pracovní cele a postupně jsme se s nimi seznamovali. Dost dlouho jsem jednu z mašinek na výrobu přezek podvazkových pásů obsluhoval spolu s krasavcem Andrejem, příjmení jsem bohužel zapomněl, který nádherně zpíval. Vrcholem jeho repertoáru byla píseň s refrénem "Ja takoje divča ljubim, što biele jak gusa, što meně ně pomilujet, tilka prituljutsja" (neručím za přesnost paměti a transkripce!). Naučil jsem se od něho ostatně také "Sibir, Sibir, Sibira něbajúsja" a pár antikomunistických častušek ("Bážka Stalin, posmatríjsja...), ale také současnou ukrajinskou hymnu "Šej neuměrla Ukrajina, ni slava ni volja", za kterou prý tehdy bývala jednotná sazba patnácti let gulagu; před dvěma lety jsem touto znalostí příjemně překvapil ukrajinského velvyslance v Praze, který se se mnou dal do řeči při jakési recepci ve Sjezdovém paláci.

Typ černý myslivec

Navzdory těžkému údělu, který měl za sebou, byl Andrej nesmírně laskavý a klidný, harmonický člověk, byla radost s ním pracovat. Pak se ale dobrovolně přihlásil na práci do kamenolomu, jíž se každý mohl snažit vyhnout. Utekl jim hned první den; za pár měsíců prý od něho ředitel věznice dostal pohlednici z Melbourne... Neformálním vůdcem rusínské družiny v českolipském kriminále byl služebně nejstarší důstojník (nevím už, bohužel, v jaké hodnosti) příjmením Dragula, údajně prý náčelník dělostřeleckého štábu Svobodovy armády. Podle líčení svých druhů byl Dragula dělostřelec tak mimořádně nadaný, že k

přesnému navádění palby na cíl nepoužíval žádných přístrojů, protože mu k tomu postačovala krabička zápalek, podržená ve vhodném úhlu pod okem. Jak jsem koupil, tak prodávám. Dragula byl urostlý, charismatický chlap, typ černý myslivec, který vyzařoval přirozenou autoritu. Postupně jsme se od chlapců dovídali mnoho podrobností o sovětském gulagu, které jsme tehdy, dlouho před Solženicynem, ještě netušili. Vyprávěli nám o dokonalé organizaci zlodějských mafií, jež ovládaly lágry a zkorumpovaly ostrahu, a které nekradly chleba po jednotlivém bochníku, nýbrž rovnou po vagonech. (Aby jej pak rozprodaly civilnímu obyvatelstvu, které strádalo stejně jako vězňové...) Informovali nás o otřesných důsledcích sovětského "plánování", které způsobily, že se osazenstvo gulagu živilo třeba měsíc či dva stále jen solenými rybami, jichž byl nadbytek, ale nevidělo za celý ten čas kouska zeleniny nebo ovoce. Učili nás strategii každodenního přežívání, líčili nám děje, které jsme pak později objevovali až vlastní zkušeností třeba na Jáchymovsku, anebo, podstatně později, při četbě Jednoho dne Ivana Děnísoviče.

Sláva těm, co uměli přežít

Postupně jsme se z vyprávění dozvídali i poválečný příběh Dragulovy družiny. Chlapci se z gulagu, z Buzuluky ani z fronty navzájem neznali. Poznali se až po válce, po demobilizaci, když se všichni dali naverbovat do strážních oddílů, které provázely po Evropě transporty UNRRA. Jenže jednoho dne v roce 1947 UNRRA svou činnost v Evropě ukončila. Chlapci seznali, že po jejich odborné kvalifikaci náhle není poptávka: naučili se přežít a válčit, nic jiného, nic použitelného za podmínek mírového života. Co teď? Zůstali pohromadě. Zabrali si jakýsi opuštěný statek v severozápadním pohraničí. Odtud podnikali spanilé jízdy: když jim docházely potraviny, zkonfiskovali z některého vepřína prase, někdy i dvě prasata, a uspořádali velkolepou zabíjačku. Když jim došly peníze anebo alkohol, zabavili některému z národních správců zlatnictví či hodinářství část jeho kořisti a vyměnili ji za peníze, vodku či jiné denní potřeby. Nějaký čas ta metoda docela dobře fungovala, vždyť všechny postupy ovládali dokonale a jejich štábní kultura byla vysoká. Koncem roku 1948 začali pociťovat,

že se kolem nich stahuje smyčka. Rozhodli se, že odejdou na Západ, byli odhodláni si cestu třeba i prostřílet. Nedozvěděl jsem se, proč jim tento záměr nevyšel. Nevím, zda byli zrazeni, nebo zda jim v odchodu za hranice zabránila jakási nešťastná náhoda. Také mi bohužel není známo, jak nakonec dopadli. Víím ale, že byli stateční a uměli přežívat v mezních situacích. A tak velice doufám, že jejich dobrodružný příběh měl posléze šťastný konec.

Jiří Loewy

Další jméno na pomníku obětem komunistické zvěle ve Vodňanech

Na vodňanský pomník obětem komunistické zvěle přibýlo tento další jméno - Alois Rádl. Místní rodák zemřel v leopoldovském vězení poté, co ho zbil dozorce. Na pamětním kameni bylo dosud uvedeno jen jediné jméno umučeného kněze Tomáše Beránka. Aloise Rádla příslušníci Státní bezpečnosti zatkli v roce 1951. Po únorovém puči pomáhal některým jedincům emigrovat.

Po zatčení ho policisté brutálně bili, šest týdnů prožil sám v takzvané temnici. Po přibližně roční vyšetřovací vazbě ho soudce za vyzvědačství a vlastizrada poslal do vězení na dvacet let. Alois Rádl strávil několik let ve věznicích Mírov, Valdice a v Leopoldově. Právě v Leopoldově ho dozorce zmlátil židličkou tak, že Rádl dva dny po konfliktu zemřel. Jeho hrob v 60. letech příslušníci bezpečnosti zničili. O umístění památníku obětem komunistické zvěle i o vytesání dalšího jména na něm rozhodovali vodňanští zastupitelé. Skutečnost, že Rádlovo jméno bude na památníku, prošlo v městském zastupitelstvu většinou pouhého jednoho hlasu. Podle starosty někteří místní lidé nápis na kameni ze začátku odmítali. Situace se ale změnila, památník se během dvou let nestal terčem žádného útoku.

Místní historici soudí, že jména na pomníku budou přibývat podle toho, jak budou úspěšní při pátrání v archivech. V československých věznicích a táborech od roku 1948 do roku 1989 zemřelo nebo násilně

přišlo o život patnáct tisíc sedm set dvacet pět lidí.

Eduard Vacek

Knižní novinky HP III.

Terezín 1941 – 1945, tvář nuceného společenství

I. Dějiny

H. G. Adler

Monografie o dějinách židovského tábora v Terezíně patří k nejpodrobnějším pracím o dějinách holocaustu. Autor popisuje historii vzniku tábora a jeho organizaci. Rovněž podrobně popisuje každodenní život tábora a jeho židovských obyvatel. Kniha je také sociologickou a psychologickou studií chování lidí v extrémních podmínkách. Práce je rozdělena do třech dílů: I. Dějiny, II. Sociologie, III. Psychologie.

Barrister & Principal, 363 s., vaz. s přebalem, 450,-

To bylo Dachau

Stanislav Zámečník

Práce o historii koncentračního tábora je rozdělena do tří částí. První se zabývá léty 1933 – 1939 a popisuje věznění vnitřních odpůrců režimu. Ve druhé části se seznámíme s likvidací vedoucích osobností dobytých zemí v letech 1939 – 1941. Třetí část je věnována hospodářskému využití vězňů zejména ve zbrojním průmyslu po krachu „bleskové války“ a je zakončena evakuací tábora v roce 1945. Autor při psaní využil archivních materiálů, spolupráce s vedením památníku v Dachau, ale i vlastních vzpomínek.

Paseka, 402 s., vaz. s přebalem, 402,-

Časopis Historická penologie je k dispozici také na internetové stránce:

<http://institut.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>

Kabinet dokumentace a historie VS ČR

Redaktor: Eduard Vacek,

Adresa redakce:

Soudní 1672/1a, Praha 4, p.p. 3 14067,

telefon: 26103 4714,

e-mail: Evacek@grvs.justice.cz